

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Ústav profesního rozvoje pracovníků ve školství

**Vliv zahrad u mateřských škol a zahradních
přírodních i uměleckých artefaktů
na psychiku a vývoj dítěte předškolního věku**

**The influence of gardens in nurseries and garden natural and
artistic artifacts on the psyche and development of preschool
age children**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor: Antonín Balucha

Obor studia: Vychovatelství

Typ studia: Kombinované studium

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jan Šmíd, PhD.

Rok odevzdání: 2011

Poděkování

Děkuji tímto panu PhDr. Janu Šmídovi, PhD. za jeho rady, pomoc a trpělivost při vedení mé bakalářské práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 31. 03. 2011

Antonín Balucha

Anotace

BALUCHA Antonín: *Vliv zahrad u mateřských škol a zahradních přírodních i uměleckých artefaktů na psychiku a vývoj dítěte předškolního věku.*

/ Bakalářská práce / Praha 2011 - Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Ústav profesního rozvoje pracovníků ve školství 52 normo stran.

Zaměření práce: teoretická studie

Předmět: Přiblížení problému vlivu zahrad u mateřských škol a zahradních přírodních i uměleckých artefaktů na psychiku a vývoj dítěte předškolního věku.

Cíl: Pojednání o zahradě jako formě transformování skutečného přírodního světa do „nové“ formy, o racionálním vnímání a o vztahu výchovy, a potřebě estetizace světa skrze umění a výtvarno. Představit fenomén zahrady v jejím historickém vývoji a podtrhnout její význam pro rozvoj a utváření člověka.

Přínos a poznatky: zaměření na vývoj zahrad a zahradních artefaktů z pohledu historie po současnost a její důležitost pro rozvoj dítěte.

Klíčová slova: zahrada, historie, kultura, estetika, mateřská škola, předškolní věk.

Práce pojednává o fenoménu zahrady a zahradních artefaktů z pohledu historického vývoje až do současnosti. Popisuje nejen pozitivní vlivy při působení „přírodního principu“ na člověka jako takového, ale také filosofická východiska pro „konstruování“ a vznik zahrady z pohledu sociálních potřeb a rozvoje kultury. Především popisuje počátky vzniku a východiska pro datování pojmu „zahrada“, historický pohled, i jeho vlivy jakožto nástroje pro přímé ovlivnění dětí v rámci pohybu v exteriéru. V závěru je předložen nástin hlavních poznatků a faktů o možné cestě ke zlepšení a většímu zdůraznění významu zahrad u mateřských školek, potažmo k zesílení jejich vlivu na efektivnější rozvoj předškolního dítěte. Studium odborných písemných pramenů, kazuistika, odborná literatura dle zaměření.

Abstract

BALUCHA Antonín: *The influence of gardens in nurseries and garden natural and artistic artifacts on the psyche and development of preschool age children.*

/ Bachelor's thesis/ Prague 2011 – Charles University in Prague, Faculty of education, Institute of Professional Development of Employees in Education

Focus of work: theoretical study

Objective: A Treatise on a garden as a form of real transformation of the natural world into a "new" forms of rational perception and relationship to education, and esthetic needs of the world through the art and creativity. To present the phenomenon of gardens in the historical development and underscore its importance for the development and creation of man.

The contribution and findings : a focus on the development of gardens and garden artifacts from the perspective of history to the present and its importance for development of small children.

Keywords: garden, history, culture, aesthetics, nursery school, preschool age.

The paper deals with the phenomenon of gardens and garden artifacts from the aspect of historical development up to now. It describes not only the positive effects of the influence of "the natural principle" on a person as such, but also the philosophical basis for the "design" and creation of gardens in terms of social needs and cultural development. In particular, it describes the origins of and basis for dating the concept of a "garden", a historical perspective, its influence as a tool for the direct effect on children during their exercise outdoors. The conclusion presents an outline of the key findings and facts concerning potential for improvement and greater emphasis on the importance of nursery gardens, and thus for strengthening of their influence on effective development of preschool children. Study of written scientific sources, case study, specialized literature.

OBSAH

1. Úvod.....	8
Teoretická část	
2. Historie vývoje zahrady.....	10
3. Starověká zahrada.....	12
3.1 Starověký Egypt.....	13
3.2 Starověké Chetitské-Babylonské a Syrské zahrady.....	15
3.3 Starověká Persie.....	16
3.4 Starověké Řecko.....	16
3.5 Starověký Řím.....	17
3.6 Starověká Čína, Korejský poloostrov a Japonské ostrovy.....	18
4. Středověká zahrada.....	19
4.1 Renesanční zahrada.....	22
4.2 Barokní zahrada.....	23
4.3 Zahrada Klasicismu a přírodně krajinářský park.....	25
4.4 Zahrada období romantismu.....	27
5. Moderní a současná zahrada.....	28
6. Estetika a funkce moderní zahrady.....	29
6.1 Estetika přírody v umění.....	30
6.2 Estetika krajiny v umění.....	31
6.3 Estetika zahrady v umění.....	34
7. Vliv přírody na člověka.....	36
7.1 Působení vody na člověka.....	37
7.2 Působení barev na psychiku člověka.....	39
7.3 Působení vůní na psychiku člověka.....	42
8. Feng-šuej zahrady a rostlin.....	43
Didaktická část	
9. Současné možnosti a realizace zahrad u mateřských školek.....	46
9.1 Lesní mateřské školky.....	47

10. Proč u mateřské školky zahradu – výhody	50
10.1 Předškolák při hře na zahradě	51
11. Jak uzpůsobit zahradu.....	54
11.1 Zahrada přírodního stylu.....	55
11.2 Konvenčním zahrada.....	58
12. Průzkum a hodnocení.....	60
13. Závěr.....	64

Seznam použité, inspirující literatury a dalších pramenů

1. Úvod

Citlivý vztah k přírodě je pro každého hlubokým obohacím život, pokládá základy pro vlídný a ohleduplný přístup k okolnímu světu i k jiným lidem.

„Vzpomínky z nejranějšího dětství bývají spojené s určitými vůněmi, zvuky a obrazy. Vnímavost a citlivost malých dětí se rozvíjí, poskytujeme-li jim dostatek podnětů. Přírodní prostředí nám nabízí jejich rozmanité a nepřeberné bohatství. Příroda bystří naše smysly, umožňuje nám rozeznávat jemné odstíny barev, zvuk, vůni, chutí i odlišnost povrchů. Přírodní děje jsou někdy méně zřetelné a zprvu skryté. K jejich objevování je zapotřebí zájmu a trpělivosti. Pobyt dětí venku v přírodě, rozvíjí všechny stránky dětské osobnosti. Díky smyslovému vnímání přírody, lze rozvíjet estetické cítění i podněcovat dětskou fantazii.“ (Šircová, 2007)

Ven do přírody vycházíme za čerstvým vzduchem, za krásnými pohledy na rozkvetlou zahradu, za volným prostorem, vypravujeme se za dobrodružstvím. Nezapomenutelné zážitky bývají ty, když se nám příroda dostane pod kůži. Promrzneme-li až na kost, poštipou nás mravenci, poškrábáme se o trny keře, občas nás popálí kopřiva, zaslechneme-li ptačí zpěv. Ponechme dětem venku volnost k prožívání všeho, co jim příroda může nabídnout. Ochutnejme jahodu či sladkou třešeň, nebojme se rozzvýkat šťovík, zabořme ruce do písku, naslouchejme bubnování deště, vdechujme vůni květin. Zkrátka vnímejme přírodu všemi smysly. Pozorováním a nasloucháním se o ní mnoho dozvíme. Příroda nám o sobě neustále vysílá zprávy mimosmyslovým sdělením. Naučíme-li se v nich číst, budeme se venku cítit bezpečně a dobře. Naučme se s přírodou komunikovat.

„Ve svém společenském postavení, významu i modelech výchovy, patří tvorba zahrad, parků a skladba krajiny k těm oborům lidské činnosti, které se snaží uspořádat vnější svět pro blaho člověka, pro harmonický běh životních funkcí v jednotě s pohodou duševní. Vytváří hodnoty, působící na myšlení, duševní stav a etiku lidské osobnosti, na její emotivní prostředky, které jsou člověku nejvlastnější.“ (I. Otruba, 2002)

S rozvojem společnosti se rozvíjejí a stupňují nároky na prostor. Z vesnic a malých měst, která byla pevně spjata s přírodou, vznikají ohromné betonové aglomerace, kde pro přírodu již nezbyvá místo. Také proto se mnozí lidé snaží v tomto zabetonovaném a zaasfaltovaném prostoru uzmut kousek půdy pro vytvoření, alespoň malého prostoru přírody, malé zahrádky. Ale nebylo tomu vždy tak. Nahlédneme do historického přehledu vývoje tohoto fenoménu, položíme si otázky, proč si vůbec lidé budovali zahrady a k čemu jim sloužily.

V historickém přehledu je zaměřen pohled na zahradu, z několika úhlů, zejména architektonicky, funkčně dále z pohledu její využitelnosti k obživě a dalším požitkům, je zde také zdůrazněn i zpětný vliv na člověka, který tuto zahradu vytvářel a využíval. Následující text je rovněž věnován duchovnímu dědictví zahrad různých kultur, zejména Japonský a Čínských zahrad a starodávnému učení Feng-šuej o harmonii lidského života. Jsou zde uvedeny i moderní novodobé trendy, které pozvolna pronikají do zahrad u mateřských školek a to mimo jiné i zásluhou občanských sdružení jako je například Archa 21 mateřské školky přátelské přírodě. V textu je rovněž rozvedeno pojednání o zahradě jako formě transformování skutečného přírodního světa do „nové“ formy. Pojednání o racionálním vnímání přírody a o vztahu výchovy, a potřebě estetizace světa skrze umění. Je zde také osvětleno jakým způsobem realizovat zahrady u mateřských škol, jaké jsou výhody těchto různých realizací. V závěru jsou pak rozebrány dva typy zahrad, konvenčního a přírodního typu. V průzkumu u konkrétních zahrad a na základě získaných poznatků je vyslovena důležitost konstrukce zahrad přírodního typu u mateřských školek pro celkový rozvoj předškoláka.

Příloha práce, která je v zadání Bc. práce definovaná jako separátní součást, byla v průběhu práce implantována do samotného textu.

Teoretická část

2. Historie vývoje zahrady

Pokud pomineme rajskou **zahradu**, z níž byl vyhnán Adam s Evou, prvopočátkem zahradního umění byla snaha soustředit rostliny okolo sebe jako symbol krásy, bohatství a úcty. První zmínky o vzniku zahrad se datují přibližně před čtyřmi tisíciletími před naším letopočtem. Tehdy se v Egyptě začala rozvíjet vyspělá civilizace v úrodných nížinách Nilu. Zahradnická kultura byla úzce spjata s rozvojem zemědělství a architekturou honosných paláců faraónů a královských úředníků. Vzory starověkých zahrad jsou velmi důležité pro další vývoj zahradních stylů (obr.č.1). Jednotlivé styly vycházejí z historických souvislostí. V některých zahradách jsou nápadné strohé tvary a symetrické uspořádání. V jiných zahradách se naproti tomu cesty klikatí mezi stromy a keři. V dalších zahradách je plocha rozdělena do menších oddělení v podobě zahradních místností, takže zahradu nejde jako celek přehlédnout.

Zahradní, nebo lépe řečeno krajinářská architektura, jako umění skladby zahrad, parků a krajiny je výtvarnou činností, jejíž díla jsou výsledkem ztvárnění živých a neživých prvků přírody v jednotě s mnoha jinými uměleckými obory (malířství, sochařství, hudba, literatura, scénografie a mnohé další). Vytváří díla, která jsou stále živá, rostou a mění se v prostoru a čase. V tomto ohledu jde o velmi širokou problematiku, proto termín zahradní architektura je vhodnější vztahovat jen na část tvůrčích procesů, tedy zahradní design. Patří k profesím architektonické tvorby, která vytváří hodnoty působící na myšlení, duševní stav a etiku lidské osobnosti, na její emotivní prožitky. Tvůrčí principy krajinářské architektury vycházejí z jejího vývoje, za přispění filozofických názorů, zkušeností a děl z ostatních oblastí umění. Možno říci, že prvním krajinářským dílem člověka byla cesta vyšlapaná lesem, stepí, krajinou. Zprvu byla spojnicí životně nejdůležitějších míst se zdrojem obživy a úkrytem. Vzniká základní vztah mezi obživou a bydlením. Později přistupuje bod posvátnosti. Místo, kde člověk uctívá neznámé síly. Prosí o dobrý a šťastný lov. V krajině je to zpravidla

palouk, hora, strom, skála. Vzniká tak životní trojúhelník, obživa - obydlí - božstvo.

Ona první stezka mezi pramenem, jeskyní a posvátným pahorkem je dána užíváním a stává se nedílnou součástí života. Člověk již nebloudí krajem. Stezka se tak stává výrazem potřeby života a je natrvalo zařazena do jeho řádu. Jeskyně na ni napojená přestává být pouhým útvarem přírody, stává se domovem, který zajišťuje člověka. V tuto chvíli člověk začíná ke své potřebě uspořádávat okolí. Vzniká ohrazený prostor, ohrada - zahrada. Upravuje své okolí, stále více zatlačuje od sebe původní přírodu, až ji nakonec zpracuje "k obrazu svému". Vznikají nové krajiny: krajina bydlení, krajina obživy a krajina idejí.

Tak člověk vstoupil do přírody. Člověk šel svou první cestou. Ta cesta neničila, jen zpřístupňovala. Posléze člověk začal rychle poznávat. Už mu nestačilo zpřístupnění. Potřeboval stále víc a levněji, tedy za velkou cenu, kterou musel zaplatit někdo jiný. Postupně si to začíná uvědomovat a dospívá k tomu, že vědomě vytváří díla pro svou potěchu a uspokojení, mnohdy pro vyjádření svého bohatství a moci. Vždy ale ve skrytu hledá rajskou krajinu, ráj, prapůvodní štěstí. Vytváří zahrady. Neboť zahrada je v prostoru a čase vymezený útvar, nejen fyzicky, ale především svou duší. Přetváří rostlinstvo, terén, vodu, ovzduší, aniž by respektoval duši místa, s cílem dosáhnout kýženého prožitku.

Od původní cesty, od ochrany úkrytů a úprav jejich okolí, k záměrným zahradním, parkovým a krajinným kompozicím, prošla krajinářská architektura velmi dlouhým vývojem, tzv. slohovými obdobími. Vykrytalizovaly v podstatě dva typy krajinářských děl.

Pravidelné (formální), sestavené z pravidelně členěných obrazců, organizovaných podle hlavních skladebních os, odvozené jakoby od základní kvadratury rajské zahrady Eden, členěné čtyřmi biblickými řekami, Eufратem, Tigridem, Píšónem a Chítónem.

Druhou skupinu tvoří kompozice nepravidelné (krajinařské) s velmi variabilním plánem, se skrytými jinotaji, vzbuzujícími emoce. Jejich obrazy jsou uživateli předestřeny v často složitě formulovaných posloupnostech. Tváří se přirozeně, i když je účastník jimi záměrně veden.

Obr. č. 1 - Visuté zahrady Semiramidiny, obraz od holandského malíře Martina Heemskercka z 16. století, výřez. Podle všeho jde vůbec o první památku z předhelénistické doby, zatím datovanou do 7. stol. př. n. l

3. Starověká zahrada

Už ve starověku dosáhla zahradní kultura vysokého stupně rozvoje a stala se nevyčerpatelným zdrojem inspirace pro tvůrce zahrad v dalších staletích. Kromě soukromých zahrad byla upravována i veřejná prostranství, sportoviště, byly zakládány posvátné háje a první obory.

3.1 Starověký Egypt

Egyptská zahrada je poprvé zmiňována v době asi 4000 př.n.l. Svého vrcholu tento styl dosáhl v Egyptě v letech 1530 - 1350 př.n.l. Už ve své době byla egyptská zahrada stavěna jako umělecké dílo. Pěstovaly se v ní nejen užitkové datlovníky, ale vysazovaly se tu také cedry, cypřiše a platany. Součástí zahrady byl zavlažovací systém, který zahrady rozděloval na pravidelné části. Toto rozdělení bylo základem pravidelných zahrad. Cesty, živé ploty ze stálezelených dřevin ji dále členily na pravoúhlé obrazce. Uprostřed zahrady býval pravidelný bazén, který dosahoval různých velikostí podle zámožnosti majitele (obr. č. 2). Bazény ve faraonových zahradách byly tak velké, že bylo možné se v nádrži projíždět na plachtnici. Součástí některých zahrad byly také vodotrysky. Nejobvyklejší a nejtypičtější součástí egyptské zahrady bylo stinné stromořadí. Zahrady byly obehnané vysokou zdí s jediným vchodem. Někdy v zahradě mohla být více než jedna nádrž a zahrada mohla být rozdělena do několika částí.

Zahrady v okolí chrámů poskytovaly zdroj květin, zeleninu, víno a olivový olej, a tím zajišťovali potřebné ingredience pro rituální obřady. Modely zahrady byly umístěny v mnoha egyptských hrobech. V mnoha pohřebních textech, zesnulý hovoří o procházkách pod stromy ve své zahradě a pitné vodě ve svém jezeře.

Domy, paláce, chrámy a kaple v obrazech hrobů téměř vždy měly zahradu. Velmi často je na malbách v hrobkách nalézán celek, jehož vzhled je podrobně propracovaný a tak lze mít velmi ucelený přehled o různých typech zahrad v období starověkého Egypta. Vily bohatých obyvatel egyptského města měly rozsáhlé zahrady, kde bylo místo i pro kapli nebo pavilon. Zahrady obsahovaly skrytá místa pro milostná dobrodružství, což bylo typické i pro většinu pozdějších zahrad.

Obr. č. 2 - Egyptská zahrada

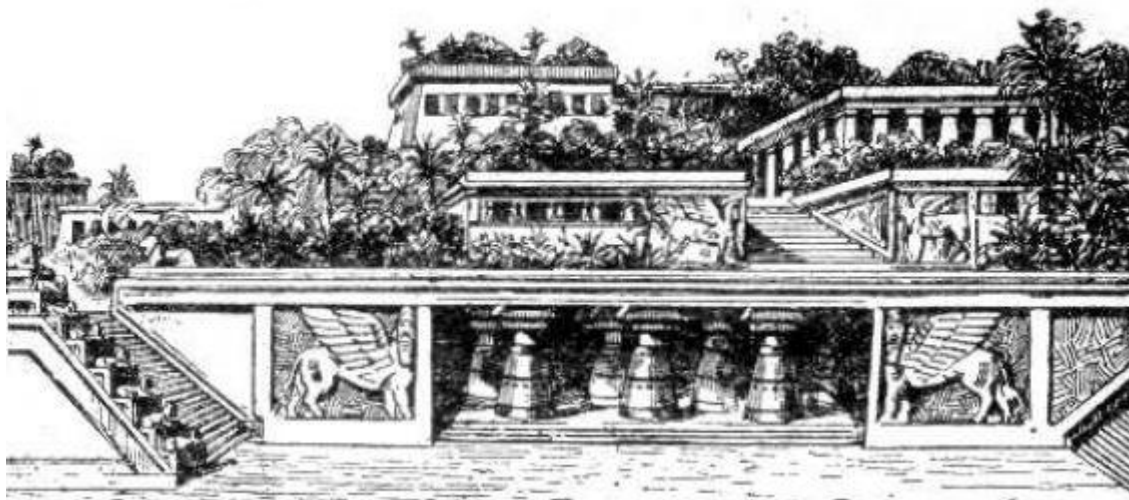
Egyptská zahrada, její architektonický styl ovlivnil další starověké národy, jako například Asyřany, Peršany, Řeky.

Obr. č. 3 - Babylónská věž obklopená zahradami a parky. Obraz od Pietera Bruegela, 1563, olej na dřevě

3.2 Starověké Chetitské - babylonské a syrské zahrady

Chetitské, Babylonské (obr. č. 3) a Syrské zahrady můžeme rovněž řadit mezi formální (pravidelné). Zde údajně podle Bible se měla nacházet i ona legendární zahrada Eden, jejíž věhlas předčily pouze Semiramidiny visuté zahrady v Babylonu (obr. č. 4), vybudované kolem roku 600 př.Kr. snad králem Nebukadnesarem. Zahradní terasy s mocnou vrstvou zeminy, které byly na podkladu izolovaném přírodním asfaltem, měly být zavlažovány důmyslným zavlažovacím systémem. Do těchto oblastí byly dováženy rostliny z okupovaných území. Vznikaly jakési první sbírkové, botanické zahrady a arboreta. Na rozdíl od Egypta byly budovány na návrších, dle potřeby zvlášť upravených. Od stylu těchto zahrad se odvíjí Perské zahrady.

Obr. č. 4 - Visuté zahrady Semiramidiny jsou jedním ze sedmi divů světa.

3.3 Starověká Persie

Pro Persii a jiné subtropické oblasti hrála vždy významnou roli voda, proto nikdy nechyběla v zahradách, ať už ve formě studně anebo kanálů, jimiž byla přiváděna zvenčí. Studna většinou stála uprostřed a kolem byla zpevněná plocha. Odtud zahradu protínaly čtyři chodníky, které rozdělovaly plochu na čtyři čtyřúhelníky. V perských zahradách rostly užitkové rostliny včetně kořeninových rostlin. Po okrajích zahrady bylo mnoho různých stromů, zvláště cypřišů, které symbolizovaly věčnost. Kanály se často uprostřed zahrady rozšiřovaly na větší vodní plochu. Později se celé zahrady zdobily pestrými květinami, vodními fontánami a mozaikovými dlaždicemi, které byly vkládány do chodníků. Z této doby rovněž pochází altán, který sloužil k podpírání vinné révy a ochraně před ostrým sluncem. V zahradách se odehrával společenský život, byly v nich četné drobné architektonické stavby, jako již zmíněné altány, dále přístřešky a krytá loubí s fontánami.

3.4 Starověké Řecko

Zahrady ve starém Řecku byly veřejné nebo soukromé. Sokrates se procházel a filozofoval se svými akademiky ve stinných hájích pod Akropolí, ve městech rostly aleje stromů. Vzorem byly zahrady kultury mykénské, zřejmě i perské či indické, o nichž jistě informovala objevitelská a dobovatelská tažení. Básník Homér se zmiňuje o zahradách, rozdělených na několik částí.

Řecké zahrady byly formální tedy pravidelné s množstvím domácích i cizokrajných rostlin. Zahrady se objevují i v legendách a mýtech, jako třeba zahrady Hesperidek (nymfy, jež měly za úkol hlídat strom v zahradě bohů, který nesl zlatá jablka nesmrtelnosti). V zahradách byly již v 5. stol. př.n.l. skleníky. Zmiňují se o nich i starořeční přírodovědci, jako například filosof a přírodovědec Theofrastos, nástupce Aristotela, který ve svém devítidílném Rostlinopisu, popisuje okolo 500 druhů pěstovaných rostlin, nebo později Pedanios Dioskoridés řecký lékař, botanik a vojenský chirurg Neronovy armády, který vyhotovil ucelený herbář *Materia Medica* s přesným

morfologickým popisem, jež obsahoval kolem šesti set léčivých rostlin a stal se hlavním zdrojem informací pro evropské lékaře až do 17.stol.

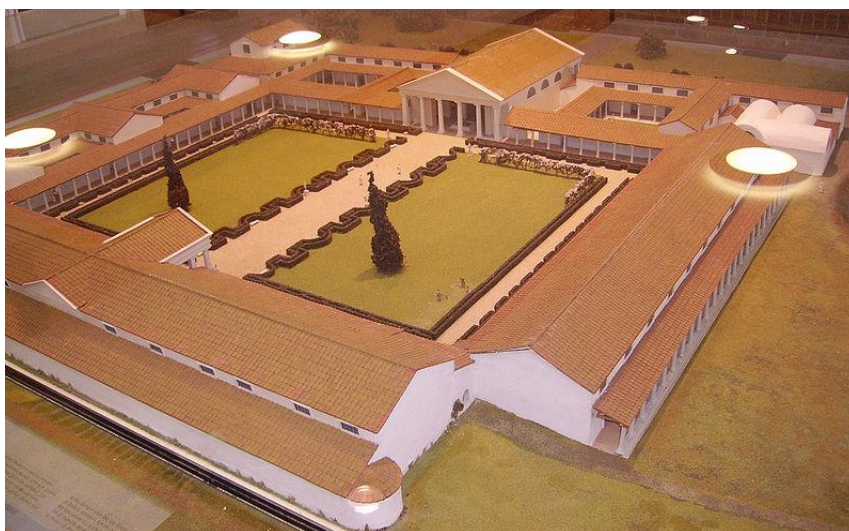
3.5 Starověký Řím

V době římského impéria byly konstruovány veřejné parky i soukromé zahrady, které měly vždy pravidelný tvar a lze je označit jako geometrické zahrady. Římské zahrady se staly díky osobitému vkusu Římanů vrcholnými zahradnickými díly své doby. Zahrada v Římě byla, stejně jako v Egyptě, nedílnou součástí obydlí, vil, prostých domů i společenských a kulturních staveb. Římané zakládali zahrady jako uzavřené (budovami a zdmi) architektonické celky. Zpočátku se řídili řeckými vzory, ale později se přidaly i vlivy perské a egyptské kultury. Využití zahrady jako součásti obydlí bylo ještě používanější než u Řeků. V zahradách se i spávalo. Uprostřed pravidelně členěného peristylu (čtvercový nebo obdélný dvorek, obklopený krytým sloupořadím) stála kašna, nebo vodotrysk, cesty byly dlážděné a lemované květinovými záhony.

Podobně jako v řecké civilizaci i v Římě byly zahrady používány nejen na zkrášlení chrámů, ale i na vytvoření rekreačních prostor. V Řecku se poprvé objevily i veřejné zahrady, parky a odtud je zřejmě převzali i Římané. Ve starověkém Latii, byla zahrada součástí každého vesnického sídla. Římský básník Horace napsal, že během jeho časů se zahrady staly národní zálibou. Římský císař Augustus dal postavit veřejnou zahradu na kopci Equitine v Římě. Mimo Řím se zahrady šířily zejména v bohatých městech.

Základy římské zahrady a její zahradnický styl se postupně vyvíjel, ale její jednoduché prvky a její vliv, lze najít i v renesanční a barokní zahradě a dokonce i u architektů v tomto století. Archeologické zkoumání Pompejí, Herculanea a Stabiae, pomohlo rekonstruovat zahrady „zakonzervované“ sopečným popelem po výbuchu Vesuvu. V současné době různé archeologické metody umožňují rekonstruovat i komplikované a esteticky cenné výsadby římských zahrad například v zahradě římského paláce ve Fishbourne (Sussex, V. Británie, obr. č. 5), na místě proslulé luxusní římské vily, která zde byla postavena v roce 60 našeho letopočtu.

Někteří panovníci zřizovali pro nemajetné veřejné sady a upravovali okolí shromaždišť. Významné byly zahrady venkovských sídel bohatých obyvatel, ale i zahrady u městských paláců. Mezi nejobdivovanější patřily zahrady římského konzula Luculla na Monte Pincio a zahrady římského politika Sallustia.

Obr. č. 5 - Model zahrady ve Fishbourne (Sussex, V. Británie)

3.6 Starověká Čína, Korejský poloostrov a Japonské ostrovy.

Zvláštní místo ve vývoji děl zahradního umění zauímají zahrady čínské, korejského poloostrova a japonských ostrovů. Jsou to volně, krajinářsky komponované celky, nabitě skrytou symbolikou, odvozené od čínského malířství. Inspiraci hledají ve skutečné krajině a jejích prvcích. Uctívat přírodu a žít s ní v dokonalé harmonii učil i Buddha. Doklady o prvních zahradách jsou z let 207 před n.l. až 200 let n.l. z dynastie Han. Kolem roku 1000 n.l. čínské zahradní umění dosáhlo nejvyšší dokonalosti. Zahrady byly buď malé, až miniaturní, ale i obrovské (ty císařské), vždy ale skýtající intimitu. Zde se začaly pěstovat nanizmy (miniatury rostlin, především dřevin). Jejich užití pak

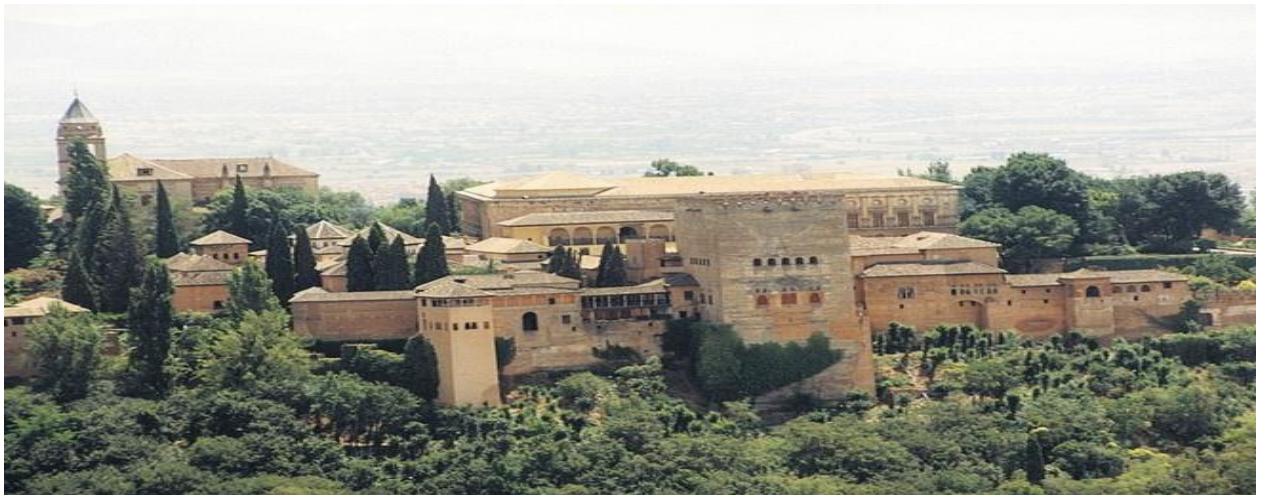
přešlo přes drobnější útvary zahrad korejských do Japonska, kde nabyly svého největšího rozmachu a významu.

4. Středověká zahrada

Středověké zahrady odpovídaly svým celkovým pojetím novým názorovým proudům, jejichž základem bylo rozšíření křesťanství. Tato skutečnost si vynutila nejen nový životní styl, ale i nový názor na estetiku vůbec. Příroda a realita života jako základní inspirační zdroj umění řeckého byla nahrazena potřebou dokazování existence duchovní reality. Tyto podmínky středověku jsou hlavním důvodem toho, že zahrada přestává být architektonickou kompozicí. Prostorové uspořádání těchto zahrad je dáno především praktickými hospodářskými hledisky a nikoliv širším výtvarným záměrem.

Výjimku v tomto směru představují pouze středověké zahrady islámu – od Indie až na Pyrenejský poloostrov, kde se dále v celém období středověku udržovaly a výtvarně rozvíjely tradice orientálních architektonických zahrad. V tomto směru je známý např. maurský soubor zahrad Alhambry v Granadě (obr. č. 6), patřící k nejcennějším zahradám všech dob, zahrady v indické Agře, která byla dočasným sídlem Velkých Mogulů, a řada dalších.

Středověké zahrady na sever od Pyrenejí, Alp a Balkánu, rozvíjející se zejména u venkovských stavení, či na prostorově značně omezených pozemcích měšťanské zástavby, byly využívány především hospodářsky, což bylo mimo jiné dáno i středověkým náboženským úsilím o stylovou čistotu, které považovalo za hříšné vše, co bylo pouze pro potěšení.

Obr. č. 6 - Palác Alhambra v Granadě patří ke špičkovým dílům maurského stavitelství v Evropě

Ve středověkých zahradách ovlivněných křesťanstvím byly pěstovány především ovocné stromy, zelenina a rostliny léčivé, aromatické a symbolické (vyjádření božské lásky a nevinnosti panny Marie). Větší plochy hospodářsky využívaných zahrad byly pro omezené prostorové možnosti měst umístovány téměř vždy na vnější straně hradebního opevnění.

V tomto smyslu je třeba připomenout velkorysost Karla IV., který ve 14. stol při zakládání Nového Města pražského, pojal do vnitřku městského opevnění velký podíl těchto, zejména hospodářsky zaměřených zahrad. Zahradní prvky, i když v omezené míře, se uplatňovaly i na hradech, jejichž existence byla pro středověk zvláště typická. Jednalo se o tzv. „hradní zahrádky“, které využívaly víceméně náhodných nezastavěných a zpravidla vždy malých ploch mezi budovami a hradbami (obr. č. 7). Výtvarný záměr vztahu budovy a přilehlé zahrádky se zde proto nijak výrazně nerozvinul a tyto zahrádky byly tedy pouze prostými pěstitelskými plochami. Středověký rozvoj církevní moci se velmi výrazně odrazil i v rozvoji klášterů a jejich zahrad.

Práce na zahradě a pěstování léčivých rostlin představovaly velmi významnou činnost zejména některých církevních řádů. Klášterní zahrady, proto byly často členěny do většího počtu funkčních celků, čímž postupně vznikaly určité zahradní soubory. Okrasnými rostlinami nejvíce vyšperkovaný byl zpravidla vždy tzv. „rajský dvůr“, přiléhající ke kostelu a vymezený ze čtyř stran křížovou chodbou. Střed zahrady rozdělený na čtyři čtvercové plochy tvořila téměř vždy studna nebo kašna. Samostatnou zahradou byla často zahrada léčivých rostlin, dále zelinářská zahrada, nebo ovocný sad, někdy také vinice či chmelnice. Klášterní zahrady byly tedy svým způsobem dlouhodobým pokračováním tradice římské zahradní kultury.

Nezbytnou součástí rytířského způsobu života se zejména v západní Evropě staly hradní zahrady, zakládané většinou uvnitř hradeb a doplněné věžovými pavilony v obvodovém zdivu. Uprostřed zahrady stávala většinou kamenná studna nebo kovová fontána, rostly zde drobné stromky, květiny, léčivé byliny, zelenina a koření. V hradních zahradách probíhal čilý společenský ruch. Provozovaly se zde různé společenské hry, jako šachy, karty, kostky, zněla zde hudba i verše trubadúrů či minnesängrů, provázené tancem a dvořením.

Obr. č. 7 - Středověké hradní zahrady byly zpravidla vždy plošně velmi omezené, protože jejich existence byla dána především okrajovými, zbytkovými plochami uvnitř hradeb. Měli většinou pěstitelský charakter, bez výrazného výtvarného záměru

(Bibliotheque Nationale, Paris J.S. Berrall – The Garden)

4.1 Renesanční zahrada

Období renesance s sebou přineslo výraznou změnu životního stylu zámožných vrstev obyvatelstva, které se promítlo i do zřizování okrasných zahrad, které byly ovlivněny antickými vzory. Tak jako celé renesanční hnutí, se i první renesanční zahrady zrodily ve Florencii a odtud se pak rozšířily do Říma a poté prakticky do celé Evropy. Renesanční zahrada se stále skrývala za ohradní zdi a její plocha se dělila na pravidelná pole. Okrajové části zahrady vyplňovaly pravidelně vysazené stromky, které někdy tvořily lesík. Upravená plocha se rozkládala pod okny domu jako vzorovaný barevný koberec. Záhony byly často lemované nízkým plotem vysazovaným nejen z květin, ale i z léčivých aromatických bylin a zeleniny. Upravenou plochu záhonu lemovalo loubí, kterým se dalo v polostínu procházet. Svažité terén vyrovnávala soustava teras a schodišť. Stálezelené stromky, tvarované náročným stříhem do složitých souměrných tvarů, se v keramických nádobách rozestavovaly na zídky, do rohů a na křížení cest, nebo na obruby bazénů.

Voda hrála v renesanční zahradě mimořádnou roli. Bohové vod, nymfy a delfini, zdobili několikapatrové fontány z kamene nebo ze slitin kovů. V zahradách se uplatňovaly kopie antických soch. Voda nesměla chybět ani v grottách (uměle vytvořených jeskyních), kde stěny z porézního kamene, krápníků a mušlí pokrýval vlhký mech. Velkou oblibu si získalo vodní divadlo (nyphaeum), které mělo navozovat představu jeskyně nymf, popsané Homérem v eposu Odyssea.

Převratnou změnu do renesanční zahrady přinesly zámožské výpravy, přivážející mimo jiné také různé exotické rostliny. S ohledem na drsné podnebí většiny území Evropy, se pro ně v zahradách začaly budovat speciální stavby tzv. oranžerie, fíkovny a ananasovny. V současné době nalezneme příklad renesanční zahrady u věhlasného zámku Chenonceau ve Francii (obr. č. 8), který byl v majetku Francouzských královen Kateřiny Medicejské a Luisy Lotrinské, jež mu díky nákladným přestavbám vtiskly podobu velmi okázalého renesančního sídla. V zámku svého času přebýval i Jean Jacques Rousseau, jako domácí učitel majitelů zámku Clouda a Luisy Dupinových.

Obr. č. 8 - Zámek Chenonceau v údolí řeky Loiry Francie.

4.2 Barokní zahrada

V barokních zahradách se projevuje nebývalá nápaditost založená na působení kontrastu. V půdorysném plánu pronikají hlavní osy kompozice za hranici zahrady, parku nebo upravené obory. Přímé dlouhé aleje stromů se paprskovitě rozbíhají od dominující architektury, ovládající širokou krajinu. Dálkové osy na sebe váží osy podružné s řadou intimnějších prostorů obohacených sochami nebo drobnou architekturou.

Zahrady italského původu se v tomto ohledu snaží působit kontrastem světla a stínu, střídáním vydutých a vypuklých ploch bohatě členěné architektury. Francouzské zahrady využívají kontrastu jednotlivých výškových pásem. Plochy parterů (část parku před průčelím budovy) složených z jemných vzorů rostlin a vodních ploch jsou lemovány vysokými stěnami z keřů a stromů tvarovanými geometrickým stříhem. Terénní rozdíly jsou upraveny soustavou teras, schodišť a vodních kaskád nejrůznějších tvarů, jež jsou obohaceny sochařskou výzdobou parapetů, vázami a galeriemi soch. K oranžériím, fíkovnám, míčovnám, jízdnárnám a voliérám uplatněným už v renesanci přibývají v baroku divadla, kolonády, gloriety a belvedery, umístěné často na nápadných místech ve volné přírodě.

Nejobdivovanějšími a nejvíce napodobovanými se staly zahrady ve Versailles (obr. č. 9), které ve stylu barokního klasicismu navrhl francouzský zahradní architekt André Le Nôtre. Charakteristická jsou zde vodní zrcadla (ozdobné bazény s vodním stříkem a postavami antické mytologie) a dlouhé kanály klidné vody, po kterých se projížděly loďky. Zahradu doplňovala přístaviště, mramorové kolonády s bohatou plastickou výzdobou, dekorativní vázy bez rostlin a množství kamenných či bronzových soch, někdy i zlacených. V zahradách se odbyvaly pompézní slavnosti, velkolepé maškarády, divadelní představení a koncerty, závody lodí na vodních kanálech, hrály se kuželky a v přilehlých oborách a lesích se pořádaly hony. Severozápadně od zámku nechal Ludvík XV. v parku, který se rozprostírá za zámkem a má rozlohu téměř 5 km², vystavět letohrádek Malý Trianon pro svou milenkou Madame de Pompadour. Na přání královny Marie Antoinetty doplnil Ludvík XVI. park o anglickou zahradu s vesničkou tvořenou domy se střechou pokrytou rákosem. Zahrada idealizovala venkovský a především pastýřský život podle rokokových představ a Marie Antoinetta se do této pseudo-idyly ráda uchýlovala.

Obr. č. 9 - Zahrady zámku ve Versailles Franci

4.3 Zahrada Klasicismu a přírodně krajinářský park

Koncem 18. století a v 1. pol. 19. století se v Evropě prosazuje nový směr v zahradní tvorbě, tzv. anglický styl, jehož základ byl v Anglii položen již počátkem 17. století. K tomuto prosazování vedly obtíže, které působily velké náklady na udržování barokních zahrad a k tomu ještě přistupující poznání přírodních čínských zahrad, s nimiž se od 17. stol. začali západoevropští intelektuálové seznamovat díky cestopisné literatuře. Tito pak začali ovlivňovat názory na nové uspořádání i poslání parků. Anglické zahrady zobrazovaly zidealizovaný pohled na přírodu. Architekti se úmyslně co nejvíce vyhýbají geometrickým tvarům v krajině, aby dosáhli dojmu původní krajiny. Harmonie v parku je dána skrytou vyvážeností malebné kompozice. Podle Francise Bacona, anglického vědce a filozofa, měla být zahrada založena na zvlněném terénu oživeném přirozenými vodními plochami i přirozenou nestříhanou vegetací. K tomuto prvnímu náporu proti pravidelné barokní zahradě se později připojili četní významní spisovatelé, malíři, architekti.

V té době se také stala velmi obdivovanou Campagna Romana, idylická krajina v okolí Říma s pasoucími se stády, antickými ruinami a řetězem Alpských hor, známá z obrazů francouzských malířů působících v Itálii. Na jejich krajinomalbách jsou vyobrazena malebná skaliska, vodní toky, kulisy stromů a keřů, hrady nebo ruiny.

Velmi významnou změnou bylo zrušení ohradních zdí a uplatnění hraničních příkopů. Zahrada se tím dojmově šířila všemi směry daleko do krajiny. V této době byla z kompozice zahrady důsledně vyloučena symetrie. Další významnou osobností v anglické zahradní tvorbě poloviny 18. stol. byl Lancelot Brown (obr. č. 10). Pro jeho tvorbu jsou typické rozsáhlé sametové trávníky s citlivě rozmístěnými skupinami stromů, do terénu mírně zapuštěné cesty, hadovitě se vinoucí potoky. Romanticky cítěný, přírodně krajinářský park, byl prostředím pro drobnou architekturu klasicizující, později gotizující a dokonce i pro díla napodobující orientální umění (chrámy, mosty, grotty, gotické hradní věže, ruiny a pomníky, posléze i čínské pavilony či minarety). Již v závěru 18. stol. se do prostých anglických parků začaly vlivem orientu vysazovat

rostliny jako rhododendrony, magnólie, hortensie, čínské astry. Ze stromů například čínské vrby a liliovníky.

Obr. č. 10 - Hrad Warwick, Anglie. Zahrady a okolní park navrhoval Lancelot Brown

Anglickým vzorům se nejvíce přiblížila německá krajinářská škola, zvláště pak tvorba Petra Josefa Lenné, který proslul svým působením v postupimských zahradách Sanssouci, kde v přírodně krajinářském slohu rozšířil původní pravidelnou zahradu zbudovanou pro pruského krále Fridricha II. Velikého.

V 19. Století, obdobím klasicismu, skončila tzv. slohová jednota období. V tuto dobu se začalo prosazovat několik uměleckých a zároveň i architektonických stylů najednou. V tomto období ustupuje církev a s ní i náboženská architektura do pozadí a výrazně dominantní se stávají soukromé stavby. Dominantní tendencí je napodobovat antické a egyptské stavby. Tento návrat do historie je částečně vysvětlován tím, že společnost procházela obrovskými změnami. Ačkoli tento styl také vychází z antiky, nelze ho považovat za pokračování renesance, naopak ho lze chápat jako zpřetrhání kontinuity evropské architektury zahájené renesancí. V tomto období se postupně stále více prosazují nové materiály a technologie, které umožnily nové způsoby řešení některých problémů, to vedlo k rozvoji průmyslu a tím se i objevil nový požadavek na

architekturu stavět funkčně a levně. Estetická část díla byla často potlačena na úkor prvních dvou požadavků.

4.4 Zahrada období Romantismu

Počátky romantismu spadají do období odtržení umění od přítomnosti a jsou ovlivněny jeho nostalgickým zaměřením na minulost. Vzniká v době již rozvíjejícího se Klasicismu na přelomu 18. a 19. Století. Romantická architektura jako svébytný styl prakticky neexistuje, konkrétní podoba je pak dána slohem, ze kterého stavba vychází.

Nejčastějším slohem, který býval nejdříve a nejvíce napodobován, byla gotika, takovéto stavby či stavební úpravy označujeme jako novogotické. Později se začaly uplatňovat i reminiscence (vzpomínky, ohlasy) jiných stavebních slohů. Po stavbách postavených pod vlivem romantismu se požadovalo, aby navozovaly romantický pocit, že jde o staré a historicky významné budovy. Někdy se proto tento typ architektury také označuje jako historizující architektura. Některé stavby romantismu se však mohly inspirovat i jinými vlivy, než historií Evropy. V parcích vznikají například jakoby čínské pavilony nebo minarety (např. Lednický park), některé pseudohistorické stavby jsou postaveny záměrně působící dojmem zříceniny (Janův hrad v Lednicko - Valtickém areálu (obr. č. 11) a pod). Architektura romantismu bývá členitá, má uvolněnou formu a často postrádá symetrii. Českými zástupci této epochy jsou zámky Hluboká v jižních Čechách a Lednice na jižní Moravě v novogotickém slohu.

Romantický obdiv k přírodě, jehož kořeny bychom našli v 18. století, má velkou zásluhu na tom, že dnes obdivujeme krásu velehor, skal nebo pralesů, ale i na tom, že dnes přírodu chráníme. Pokud by nás naše evropská kultura nenaučila, že jde vlastně o esteticky cenná místa, nejspíš bychom nad nimi dodnes ohrnovali nos. Romantismus je tak kolébkou našeho okouzlení přírodou, a to navzdory skutečnosti, že tenkrát slovo romantický zahrnovalo i věci, jež bychom dnes za romantické určitě neoznačili.

Obr. č. 11 - Lednicko-Valtický areál, jako jeden z pokladů světového kulturního a přírodního dědictví, je se svými historickými objekty, zahradní architekturou, rybníky a sítí cyklistických tras považován za nejrozsáhlejší, člověkem uměle vytvořené území Evropy.

5. Moderní a současná zahrada

Architektura 20. století už nemá jednotný styl, jednotlivé slohy a styly na sebe často nereagují a jsou natolik odlišné, že mezi jednotlivými architektonickými proudy neexistují styčné body. Pro celé 20. století je typická práce s novými materiály, (ocel, sklo, plast) které díky svým vlastnostem umožňují hledat nová řešení. Velmi populární byl architektonický styl konstruktivismus, později moderna a následně postmoderna. V socialistickém bloku se rozvinul tzv. socialistický realismus, který se projevil i v architektuře. Specifickým druhem architektury je nacistická architektura rozvinutá zejména ve 30. a 40. letech v Třetí říši a Itálii. Pro 20. století je typické využívání pravých úhlů, které umožňují efektivněji využít prostor. V zahradní architektuře se

v tomto století nejvíce uplatňuje přejímání různých stylů z minulosti a jejich modernizace za využití nových poznatků a materiálů. Dnes už je jen málo zahrad, o kterých se dá přesně říci, že jsou vyprojektovány v jednom určitém architektonickém stylu. Spíše se zde prolíná stylů několik a navíc se současní architekti více zaměřují na potřeby zadavatelů

Dnes v zahradě můžeme vedle sebe vidět prvky vycházející z architektury Japonské a Čínské, zejména miniatury stromů a keřů a vedle prvků čistě vycházejících z architektury Evropské. Dnešní zahrada je ukázkou účelnosti, krásy, praktičnosti a využitelnosti pro volný čas.

Zejména v posledních desetiletích probíhá v Evropě exodus z měst na venkov. Jsme svědky tohoto fenoménu, kdy ještě před nedávnem obdělávaná pole u větších měst se mění v sídliště z prefabrikovaných domků, navíc stylově od sebe velmi vzdálených.

6. Estetika a funkce moderní zahrady

Slovo **estetika** pochází z řeckého slova *aisthetikos* – vnímavost. Estetika je filosofická disciplína, zabývající se krásnem, jeho působením na člověka, lidským vnímáním pocitů a dojmů z uměleckých i přírodních výtvorů. Tedy do oblasti estetiky nespadá jen umění v galeriích, ale veškeré estetické situace, kdy někdo něco vnímá a přemýšlí o tom – přesněji: když vnímané soudíme, posuzujeme – jaká je vnímaná věc.

Obdiv k přírodním krásám je pravděpodobně starý jako lidstvo samo. Co se na přírodě líbí a v jaké komplexitě, se ale dost radikálně mění, a to jak v rámci jednotlivých **kultur**, tak i v **historii** naší evropské kultury. Některým kulturám či obdobím může připadat krásný jednotlivý objekt (strom, květ), případně nějaké pěkné místo, o nadšení z celé krajiny však máme doklad pouze u omezeného počtu kultur i období. Pojem krajiny se objevuje až v renesanční Evropě a to v souvislosti s pozadím

malovaným na obrazech, nikoli s krajinou skutečnou. Většinou kultur se také líbí především scénérie člověkem obhospodařované krajiny, ať již v podobě pastvin, polí či zahrad, zatímco divoké pralesy, velehory, pouště či dokonce bažiny je buď nechávají chladnými, nebo je spíše považují za nehezké. V Evropě mělo prakticky až do doby počátku romantismu tradici především zalíbení v hospodářské krajině, utěšené a idylické a to prakticky už od antiky, resp. od helénismu, kdy můžeme vystopovat nějaký zájem o krajinné výjevy vůbec. 18. století je sice líčeno především jako století racionalismu a osvícenství, přesto v něm byla i řada těchto preromantických proudů, které pak vyústily v obdiv k přírodě v romantismu. Tento proud nás pak pravděpodobně ovlivnil nejvíce. Jeho výsledkem je jak naše estetické okouzlení přírodou, tak zcela hmatatelné fenomény intenzivně dotvářející krajinný ráz, výstavba různých turistických zařízení podél vyhledávaných cest, turistické značení i rozhledny, stejně jako chráněná území či národní parky.

Současná moderní zahrada je vlastně estetika povýšená o nový rozměr, kdy se snažíme mnohem více než v minulosti, přírodní principy chápat a využívat. Cílem je dosáhnout toho, abychom se na zahradě co nejméně namáhali a naopak si ji co nejvíce užívali. Funkcí dnešní zahrady je poskytnout prostor k odpočinku a relaxaci v esteticky příjemném prostředí.

6.1 Estetika přírody v umění

Umění je často definováno svým vztahem k přírodě. Je proto důležité se tímto pojmem zabývat. Bývá obvykle chápán, alespoň od dob renesance, v souvislosti s filozofií napodobování, která staví do protikladu subjekt a objekt a která je zároveň filozofií technické nadvlády. Příroda je to, čeho se člověk musí zmocnit, stát se jejím pánem a vlastníkem. Umění chápáno v tom nejširším slova smyslu tedy označuje všechny způsoby a formy praxe, které za pomoci vědění vytvářejí věci umělé, aby nastolily nějaký lidský řád. Je však třeba zvážit, zda její zásah přírodu pouze zkresluje, nebo zda ji také může dotvářet. Ve věku kapitalismu je však příroda nejprve chápána

jako skutečný cíl, který je nutné přemoci a ovládnout. V oblasti kultury jsou otázky vztahu člověka k přírodě, etika jeho zacházení s přírodou, velmi aktuální.

Podobné je to i s dalším vztahem k přírodě, dlouho přisuzovaným uměním alespoň po tu dobu co teorie umění kladla takový důraz na obsah: jedná se o napodobování. Tento úkol doporučuje stejně Aristoteles jako renesance. Jde nepochybně o touhu poznat a tím ovládnout. Imitovat v sobě, zahrnuje dobře vidět, co viděno nebylo, nebo bylo viděno špatně. Platí to i naopak jestliže příroda chce být objevována, předpokládá zároveň určitou znalost. Napodobovat neznámá pouze přírodu reprodukovat, ale svůj model zároveň následovat. Dnes si všímáme, že Aristoteles nedoporučuje napodobovat přírodní náměty, jak se tomu tradičně věřilo, ale napodobovat přírodu.

6.2 Estetika krajiny v umění

Slovo krajina může znamenat za prvé : Všeobecné fyzické uspořádání zeměpisné oblasti nebo za druhé : Vzhled, který odhalujeme z daného bodu, nebo za třetí : Umělecké dílo představující takový pohled. Estetický pojem krajina obsahuje všechny tři významy, ale ten poslední je nejčastější.

Způsob zobrazování krajiny v různých druzích umění. Existují dva základní způsoby, mezi nimiž je hluboký rozdíl. Prvním způsobem je zobrazení krajiny v dílech, která jsou vnímána stejným způsobem, stejnými smysly jako krajina samotná. Malba nabízí dvojrozměrné dílo, (obr.č.12) kde je hloubka hodnotou pouze fiktivní. Může vystihnout barevnost krajiny, nebo pouze zvýraznit její tvar, případně ji znázornit graficky. V divadle vytváří krajina kulisu, případně jsou její součásti přítomné na scéně (stromy apod.). Fotografie a film zachycují reálnou krajinu, ale také krajinu uměle

Obr. č. 12 - Claude Monet - Maková pole poblíž Argenteuil

vytvořenou, například ve studiu. Tato potřeba dala vzniknout nikoli zanedbatelné umělecké disciplíně vytvářející makety, zvláště pak makety zmenšené. Existují přímo umělecké skvosty těchto miniaturních krajiněk prezentovaných často ve vědecko-fantastických filmech. Všechny tyto vytvořené krajiny jsou vnímány zrakem, ale zvukové efekty jim mohou dodat i rozměr sluchový.

Zcela jiného rázu je krajina literární. Tímto druhým způsobem je krajina vykreslena prostřednictvím slov, není předmětem percepce, ale psychického zobrazení. Buď pomocí popisu, přímými odkazy během vyprávění, evokací v lyrických pasážích. Kromě toho v literatuře existují i popisy krajiny vnímané pouze sluchem (v první

Vergiliově ekloze, verš 55, je přítomna krajina slyšená někým, kdo leží v trávě a vnímá ji v polospánku.) Text divadelních her může taktéž obsahovat literární popis krajiny.

Krajinář je malíř malující krajiny. Lze říci, že spisovatelé jsou taktéž krajináři, jestliže prokazují schopnost krajinu pozorovat a evokovat ji pomocí slova.

Umění zahrad a krajinných parků. V tomto případě se nejedná o to krajiny zobrazovat, ale vytvářet. Krajinářská architektura se prolíná s uměním zahradnictví, nejsou však totožné. Krajinář má ve své skutečnosti značně rozsáhlý prostor a vytváří celek s velkým množstvím materiálů (stromy, údolí, kopce). Ovšem krajinné umělecké dílo je podřízeno ekonomickým možnostem, které obvykle nedovolují věnovat tak rozsáhlý prostor výhradně estetickým účelům. Úpravy území pod vlivem techniky a industrializace jsou v současné době předmětem úvah, setkání vědců i ekologů a vzbuzují nemalé obavy.

Přírodní krajiny. V tomto ohledu je třeba předně rozptýlit zmatení pojmů, které panují mezi výrazy příroda a venkov. Obyvatelé měst, kteří si uprostřed polí a lesů připadají jako v lůně přírody, zapomínají, že člověk často vybral, zasel a zasadil rostliny, přizpůsobil vodní toky a často dokonce zasáhl i do reliéfu krajiny. Přesto však povrch země není úplně nepůvodní, neplatí to ani o oceánech a atmosféře. Estetika přírodní krajiny klade filozofické otázky. Například srovnání uměleckých a přírodních forem otevírá cestu mnoha výzkumům. Je tedy možné na jejich základě vysledovat společný charakter, rozlišit estetické kategorie aplikovatelné na přírodní krajinu. A můžeme si dokonce klást otázku, zda příroda není řízena uměleckými silami, ať už je onen umělec chápán jako osoba či neosobní princip.

Kámen v krajinné estetice není pouze uměleckým materiálem, je součástí estetického vzhladu krajiny. Tvrdé povrchy půdy, způsob, jak podléhají erozi, určují formu a ráz krajiny. Tam, kde je kámen na povrchu a vytváří útesy, štíty, skaliska, ploché kameny, má krajina ideální celek principů tragična, fantastika, je malebný, podílí se výrazným estetickým působením a silných dojmech, na rozdíl od něžného rázu půvabné a líbezné krajiny pokryté vegetací.

Bohužel však velmi silné estetické působení krajiny není vždy doprovázeno nezbytnými znalostmi, nutnými k jeho pochopení. Mnozí spisovatelé z nedostatku jakýchkoli informací z oboru geologie dělají velké chyby například v geologickém názvosloví. Každý tvrdý a jen trochu divoce vyhlížející kámen je pro ně žulou, byť se ve skutečnosti jedná o vápenec a podobně. Literatuře popisující krajinu se podařilo vytvořit značně fantaskní slovníček geologické terminologie.

6.3 Estetika zahrady v umění

Pojem zahrada je svým vymezením pojmem estetickým. Účelem zahrady v pravém slova smyslu (nazývané někdy ozdobná nebo okrasná zahrada) je poskytovat krásnou podívanou. A dokonce i užitková výsadba, jako jsou zeleninové zahrady, ovocné sady, botanické zahrady, může mít také estetickou funkci, například estetická role sadů ve středověké dvorské literatuře nebo v perské poezii.

Zahradní architektura je umění upravovat plochy a prostory pro podívanou. Stromy, záhony, aleje, dokonce i případný reliéf terénu se upravuje pro potěšení zraku a barvy rostlin jsou záměrně komponované. To řadí zahradnické umění mezi umění výtvarná. Jeho podobnost s architekturou je tím zřejmější, že obě umění jsou často spojována. Zahrady přilehlé k domům a budovám s nimi tvoří koordinovaný celek a obě umění zde často mají i tentýž styl. Tak klasická literatura si žádá francouzský park s širokými alejemi, přímými perspektivami, geometrickými parametry. Selský domek chce venkovskou zahradu, velká moderní sídliště mají zahrady, které jim odpovídají (pravoúhlé trávníky, topoly pro vyrovnání výšky domů). A zároveň je doplňují (zákrsky sestříhané dokulata, stromy splývavého vzhledu), které rozrušují přísnost rovných linií.

Zahrady, sady a parky jsou komponovány tak, aby poskytovaly těm, kteří do nich vcházejí, estetický zážitek. Umění pro podívanou zde má i časovou dimenzi. Zahrada se v průběhu roku mění, od rozkvetlých pupat přes podzimem zbarvené listí po sněhem zapadané holé větroví stromů.

Zahradnické umění používá rostlinný, živý a organický materiál a zde právě začíná jeho odchylnost od architektury. Je pomíjivé, proměnlivé a závislé na ročních obdobích. Navíc podléhá přírodním procesům, klimatickým podmínkám, které předurčují volbu rostlin a stromů, které lze v dané oblasti vysazovat a pěstovat. To sblízuje zahradu s krajinou a s přírodními krásami. Možná i z tohoto důvodu nebyla řazena mezi krásná umění. Přesto se ale nedá popřít, že zahrada byla a stále je uměním, lidským dílem a nejenom součástí přírodní krajiny. (obr. č. 13)

Zahradnické umění používá materiál předběžně uspořádaný, který již má své vlastní struktury. Je to důsledek předchozí charakteristiky. Poloha kmenů a větví, struktura květenství odrážejí celou botanickou morfologii (botanický obor zabývající se studiem vnější stavby rostlinného těla). Zde je zahradnické umění podobné literatuře, která taktéž používá materiál již existující a strukturovaný – jazyk. Tak jak si umělec – zahradník vybírá druhy rostlin a stromů, aby uspokojily svůj estetický záměr, tak i spisovatel volí ta správná slova, aby jeho dílo vyznělo co nejlépe.

7. Vliv přírody na člověka

Člověk žije v proměnlivém životním prostředí, kde na něho působí mnoho nejrůznějších faktorů. Tyto faktory je možné členit na fyzikální, chemické, biologické, sociální a psychické. Každé prostředí vyvíjí jiný tlak na člověka a tento tlak člověka formuje a určuje mu co je pro něj správné a podle toho také myslí a koná.

Dnešní sociologie se shoduje na tom, že člověk je jak biologický tvor, pro kterého je příroda určující podmínkou pro život, tak i společenská bytost, tedy i společnost je určující a rozhodující podmínkou jeho života. To ve své podstatě znamená, že musí dýchat, jíst, pít, vylučovat, rozmnožovat se a zemřít, současně však musí komunikovat, myslet, vyrábět, vytvářet kulturu a věřit.

Podíváme-li se na malého člověka jako na biologický druh, pro kterého je příroda určující a rozhodující podmínkou pro jeho rozvoj a život, je velice důležité, abychom pro něj vytvářeli přírodní podnětné prostředí a umožnili mu v tomto prostředí nerušený pohyb. Jednoduše řečeno, pokud se tento jedinec bude pohybovat v přírodním prostředí, které bude podnětné a nabídne mu i jistou dávku malého rizika, utvoří se jeho osobnost natolik, že nebude mít v budoucnu problém se zvládnutím náročných životních úkolů. Pokud tedy budeme v tomto kontextu uvažovat o zahradě, zjistíme, že jak dostatečně podnětné prostředí vytvoříme malému dítěti, tak bude mít větší šanci dostatečně rozvinout své smysly a vloh, s jejichž pomocí bude v životě zvládat ty nejnáročnější úkoly.

Dnešní zahrada je dynamický a především žijící organismus, kdy na rozdíl od časů minulých umíme rostlinám a jejich potřebám mnohem více naslouchat. Naučili jsme se lépe pracovat s různými přírodními materiály v zahradě a využívat jejich působení na psychiku člověka. Efektivněji využívat barev rostlin, jejich vůní, ale i jejich blahodárného vlivu na lidský organismus. Naučili jsme se lépe toto prostředí vnímat a více využívat než k tomu bylo kdysi a to i třeba za pomoci starých učení jakým bylo

feng-šuej. Současně však musíme říct, že zahrada zůstane vždy do jisté míry umělým výtvozem lidských rukou, fantazie a intelektu, přetvořenou přírodou.

7.1 Působení vody na psychiku člověka

Největší část plochy naší planety pokrývá voda. Podstatný díl, přes 70 % hmotnosti našeho těla zaujímá také voda. Je základní součástí všech živých organismů, bez vody si život nelze představit. Skrývá v sobě obrovskou sílu, dokáže ničit a bořit. Voda však umí i pomáhat a zachraňovat. V dávných dobách byla jednou z prvních energií, kterou lidé začali využívat. Dodnes je to ceněný a levný zdroj ekologické energie. Člověka voda vždy přitahovala. Už jako malé dítě, každý rád šlápl do nejbližší kaluže. Náš zrak v přírodě často zabloudí k horskému potůčku, čarokrásnému jezeru, poklidnému rybníku nebo vzdouvající se řece. Lidé vyhledávají přítomnost vody už od nepaměti.

V dnešní hektické době je bráno posezení u potůčku či jezírka za relaxaci ducha i těla. Pokud lidé pracují neustále, bez odpočinku např. více než osm hodin denně, jejich pracovní výkon výrazně klesá a za dvanáct hodin udělají méně práce, než za aktivních šest hodin. Udržet organismus ve špičkové aktivitě a vysokém pracovním tempu po dobu několika hodin je nemožné, to potvrdí každý sportovec., který po zátěžovém tréninku potřebuje minimálně dvojnásobnou dobu na regeneraci. Najít vhodný způsob zotavení pro většinu lidí není snadné, ale přírodně vypadající potůček může tuto relaxaci podpořit. Na člověka působí jednak esteticky, jednak příjemný zvuk proudící vody uklidňuje. Součástí většiny japonských zahrad, které jsou známým symbolem relaxace, bývá právě malý potůček s řadou zákrutů, kaskád, proudící voda zde má svůj pevně stanovený řád. (obr. č. 14)

Jedním z vůbec nejhorších činitelů působících na zdraví člověka je stres. Jeho odbourání nás stojí několikanásobně více minerálů a vitamínů než nachlazení., nemoc, nebo těžká fyzická práce. Pobytem v příjemném prostředí potůčků, vodopádů a kaskád můžeme vlivy stresu výrazně zmírnit. Potůček, či jiná vodní plocha vytváří v naší

zahradě dobré podmínky k našemu spojení s přírodou. Vodní prvek tak napomáhá chápat zákonitosti a pravidla přírody.

Naše zdraví také ve značné míře ovlivňují tzv. volné radikály (jako radikál nebo volný radikál se ve fyziologii označuje chemický radikál, který zvyšuje oxidativní charakter a posiluje oxidačně-redukční reakce vnitřního prostředí organismu (krve, tkání, orgánů, buňky) a snižuje tak hladinu antioxidantů vnitřního prostředí organismu. Tyto volné radikály způsobují stárnutí buněk a jsou příčinou i dalších onemocnění. Přestože samy žádnou nemoc nevyvolávají, zhoršují stav a projevy všech nemocí. Pro náš imunitní systém tak představují veliké nebezpečí). Volné radikály se do našeho těla dostávají především upravenou potravou a dýcháním kontaminovaného vzduchu. Zejména vzduch ve velkých městech obsahuje až desetkrát více škodlivých částic než vzduch ve volné přírodě.

Obr. č. 14 - Zahradní jezírko v Japonském stylu

Všude okolo nás, jsou i negativně nabitě ionty, které působí opačně, než volné radikály. Zabíjejí škodlivé bakterie, pomáhají rychlejšímu růstu rostlin a kladně působí na zdraví člověka. Značné množství negativních iontů dodávají do vzduchu stromy, především jehličnany a rostliny při přeměně oxidu uhličitého na kyslík. Bohužel negativní ionty nebývají v převaze. Velkým výrobcem negativních iontů jsou vodopády. Spolu s kaskádami se podílejí na vytváření příjemné poklidné atmosféry lázní, parků, a okrasných zahrad. Odstraňují ze vzduchu prachové částice a škodlivé plyny. Již krátkodobý pobyt u proudící vody je zdraví prospěšný. Cítíme, že se nám dýchá lépe, a zvláště za horkého počasí v letních měsících je pobyt venku vlivem zvýšené vlhkosti i čistoty vzduchu mnohem snesitelnější.

7.2 Působení barev na psychiku člověka

Aby prostředí, v němž žijeme, na nás působilo co nejpříznivěji, musí být nejen dobře a účelně vybudováno, ale i barevně sladěno. Vhodná volba barev souvisí s architektonickým řešením prostoru. Pokud se ocitneme v prostoru, který není barevně vyvážen, začneme podvědomě cítit, že nás něco ruší, a to je důsledkem nevhodné barevné kombinace. A protože zahrady tvoří součást našeho životního prostředí, je možné použít i v nich základní principy působení různých barev a jejich kombinací (obr.č.15).

Z hlediska působení jednotlivých barev na člověka můžeme barvy rozdělit na barvy teplé a studené.

Hlavní vlastností teplých odstínů barev (žlutozelená, žlutá, žlutooranžová, oranžová, červenooranžová, červená, červenofialová) je jejich schopnost být nápadnými. Tyto barvy jsou aktivní, vyvolávají dojem tepla, povzbuzují a působí živě a jsou mnohem více provokativní a výraznější než barvy studené. Dobře se hodí ke zvýraznění místa, kam chceme přitáhnout pozornost. V zahradě, kde jsou využity

perspektiva a přímá linie, snadněji upoutáme oči návštěvníka ke vzdálenému ohnisku zahrady, když v něm využijeme odvážnou červenou a oranžovou barvu. Teplé barvy prostor zútulní a oteplí, umějí vykouzlit intimitu prostředí. Zároveň ovšem i tento prostor opticky zmenšují. Nejsou tedy vhodné jako hlavní barevné schéma do malé zahrady, kterou potřebujeme spíše opticky zvětšit.

Studené barvy (zelenožlutá, zelená, modrozelená, modrá, modrofialová, fialová, fialově červená). Odstíny těchto barev jsou pasivní, uklidňují, vyvolávají dojem chladu a opticky vzdalují. V zahradě poslouží v relaxačním koutku s uklidňující atmosférou. Tuto vlastnost ocení i majitelé zahrad, kam hodně svítí slunce. Lesklé zelené listy, bílé a modré jednoduché květy spolu s šedými náslapnými kameny nebo kamennou zídkou vykouzlí pocit svěžesti a chládku i během letní výhně.

Podle odborníků barvy silně ovlivňují psychiku člověka. Už v roce 1903 získal profesor Nils Finsen Nobelovu cenu za medicínu, když prokázal, že barevná chvění, která procházejí lidským tělem, v něm mohou vyvolat výrazné reakce.

Vliv barev na člověka zkoumal v roce 1958 i vědec Robert Gerard. Zjistil, že na červenou reagují pokusné osoby zvýšením krevního tlaku, zrychleným dýcháním, potí se jim dlaně a jsou napjatí, úzkostní a rozčilení. Naopak, modrá je dokázala uklidnit, stejně jako zelená.

Jak již bylo uvedeno, barvy se dají obecně rozdělit na teplé a studené. Teplé, jako je červená, žlutá, hnědá nebo oranžová, navozují pocit tepla a dodávají energii. Například žlutá barva dokáže vnutit člověku pocit tepla až o dva stupně vyšší než ve skutečnosti a navíc povzbuzuje myšlení i aktivitu. Červená zase povzbuzuje chuť k jídlu, ale dokáže vyvolat silné emoce, které můžou skončit až agresivitou. Modrá vybízí ke klidu a zelená je skvělá pro duševní rovnováhu.

Obr. č. 15 - Zahrada Květnice na Petříně Praha

O tom, jak hodně člověka barvy ovlivňují, svědčí třeba i to, jak často se barevná přirovnání objevují v běžném hovoru. "Běžně používáme například slovní spojení "*vidím rudě*", když jsme rozčilení, nebo "*že svět je růžový*", když se vše daří, a je nám dobře".

Bylo prokázáno, že barvy ovlivňují i pracovní výkon. Lidé, kteří mají nudnou práci a navíc pracují v místnosti vymalované šedou barvou, podávají dlouhodobě nižší výkon, než jejich kolegové na barevně lépe řešeném pracovišti. Navíc šedá ve větším množství může vést až k depresi.

7.3 Působení vůní na psychiku člověka

Lidský čich je z hlediska evoluce jeden z nejstarších smyslů. Pach nebo vůně vznikají tak, že se aromatická látka neboli odorant uvolní ze svého zdroje do vzduchu, zde poletuje a pošťuchuje se s ostatními molekulami až je nakonec vtažena do děje – do našeho nosu. Tam se zachytí na čichové sliznici, kde se setká s receptorem, tedy s místem, které je připravené právě pro ni a jí podobné molekuly, s olfaktorickým (čichovým) neuronem. Spustí tak kaskádu reakcí, která informace o vnímaném pachu předá až do příslušných částí čichových systémů mozku a ten na ně zareaguje. Díky tomu dokážeme rozlišit více než 10 000 pachů.

Vůně má výrazný vliv na lidskou psychiku, proto se často navozují příjemné vůně, které člověku zpříjemní pobyt v nějakém prostředí, např. kostely bývají vykuřovány kadidlem, na Vánoce se pálí vonná purpura, k provonění obytných místností se užívají vonné tyčinky a svíčky. Vůně ovlivňují nejen nervový systém, ale hrají roli třeba při spouštění emocí.

Pachy jsou lidmi vnímány pozitivně nebo negativně. Vnímání pachů a vůní ovlivňuje naši náladu víc, než si uvědomujeme, čich je totiž přímo propojený s prožíváním, vnímáním nálad a vášní (tedy vlastně také cítěním, pocíťováním). Podle nejnovějších výzkumů německých vědců mohou přírodní aromatické látky zcela nahradit mnohá antidepresiva, anestetika či uklidňující barbituráty.

V zahradě roste velké množství různých druhů rostlin vydávající nepřeberné množství vůní (obr. č. 16). Většinu těchto aromatických látek z květů vnímáme jako vůně příjemné a některé z nich mají i příznivé účinky na naše duševní, a neoddělitelně tedy i na tělesné zdraví. Léčebné metody, které využívají působení vůní, se obecně označují jako aromaterapie. Tuto alternativní léčebnou metodu dobře znali už staří Egypťané před pěti tisíci lety. Jejich znalosti přejali Řekové a Římané a po nich pak celý svět. Aromaterapie funguje jako jednoduchý a příjemný prostředek na odstraňování řady běžných problémů.

Obr. č. 16 - Voňavé květiny, různé druhy

8. Feng-šuej zahrady a rostlin

Feng Shui, neboli Feng-šuej pochází z čínštiny a znamená „ voda a vítr „. Feng-šuej je tradičním čínským uměním a vědou o životě v harmonii s okolním prostředím. Život v harmonii tedy pak znamená zdraví, spokojenost, pracovní úspěch, osobní štěstí a duchovní růst.

Tradiční Feng-šuej nám umožňuje poznat a ovlivnit vzájemné prolínání energií okolního prostředí, nemovitosti a osob, a nasměrovat je v náš prospěch. Využívá se proto při stavbách a úpravách objektů spojených s naším životem – soukromým i pracovním. Je tedy mimořádně vhodné jak pro úpravy domů, bytů, zahrad, tak i pro kanceláře, prodejny, vzdělávací objekty apod. Prostě pro všechna místa, od nichž požadujeme, aby se zde lidé cítili dobře. Abychom dosáhli těchto cílů, je nutné posílit

pozitivní síly a vyhnout se silám negativním. Umění Feng-šuej se v Číně praktikuje více než 3000 let a vždy se při tom přizpůsobovalo proměnlivým podmínkám.

Dnes se Feng-šuej denně využívá v Hokongu, na Taiwanu, v Singapuru, Malajsii a v mnoha dalších zemích. V Číně samotné se i přes pronásledování vyznavačů tohoto umění dochovalo Feng-šuej minimálně v oblastech venkova. V Japonsku se Feng-šuej (Japonsky fusui) se dělí na Chiso v přírodě a Kaso v domě a nadále se v hojně míře praktikuje. Stejně jako dříve si většina poradců Feng-šuej z Dálného východu nechává své poznatky pro sebe. Často je proto pro západní pozorovatele těžké rozpoznat v květnatých popisech zákonitosti systému Feng-šuej.

Čínská tvorba zahrady vyžaduje harmonii sedmi elementů: země, nebe, kamenů, vody, budov, cest a rostlin. Systém cestiček je ve starých čínských zahradách pouze ve výjimečných případech přímý či rovnoběžný, mnohem častěji se zde nacházejí klikaté můstky a lávky bez zábradlí. Tím vzbuzují v člověku nutnost vědomé pomalé chůze a nutí jej pozorovat zahradu z různé perspektivy. V čínských zahradách mají kvetoucí rostliny podřadný význam, mnohem více se klade důraz na kombinaci různých druhů listnatých a jehličnatých rostlin.

Poměrně důležitou součástí tzv. „klasické“ japonské zahrady jsou útvary z kamenů. Po r. 250 našeho letopočtu, se v Japonsku prosadila myšlenka čínské zahrady. Ve 12.st. se japonský obraz zahrady znovu proměňuje pod vlivem zen-budhismu. Vznikají suché zahrady. Hlavními prvky těchto zahrad jsou skály a písek symbolizující bystřiny a vodopády, řeky, moře a střídá zeleň. Jednoduše navození přírody za účelem meditace.

V Evropě byl vznik anglické krajinné zahrady silně ovlivněn zahradou čínskou. Z japonských zahrad, ale oproti tomu dorazilo do Evropy jen malé množství impulsů.

Obr. č. 17 - Zahrada ve stylu Feng-šuej

Pod pojmem „zahrada ve stylu feng-šuej“ (obr. č. 17) si mnoho lidí na Západě představuje klasickou čínskou nebo japonskou zahradu. Pokud si chce někdo zařídit zahradu ve stylu Feng-šuej, není nutné, aby přesně kopíroval čínskou a japonskou zahradu, nebo aby pěstoval rostliny z východní Asie.

Každou zahradu je možné proměnit ve stylu Feng-šuej. Cílem této proměny je, aby člověk dospěl k harmonii se svým okolím. Pro člověka to znamená duchovní a tělesný blahobyť, větší harmonii v životě, vnější úspěch a podporu duchovního růstu. Pro vytvoření zahrady nám dává Feng-šuej do rukou potřebná pravidla. Velkou roli při tom hraje i samotná intuice. Mnozí lidé si byli schopni vytvořit zahradu, která vede k harmonii s okolím, aniž by do detailu znali pravidla Feng-šuej.

Didaktická část

9. Současné možnosti a realizace zahrad u mateřských školek

Venkovní zahrada **mateřské školky** má sloužit nejen k aktivním hrám, rozvíjejícím tělesnou schránku dítěte, ale současně má být i nástrojem k přiblížení přírody dětem a k prvotnímu formování jejich vztahu ke všemu živému. Nejmladším dětem může být příroda přiblížena pouze přímou zkušeností s nejrůznějšími přírodními detaily, neboť abstraktní myšlení není ještě v tomto věku plně vyvinuté. S tímto jim může nejvíce pomoci mateřská školka a její zahrada, kde mohou trávit velké množství volného času. Nejoblíbenější činností dětí je hra, a ta by měla nenásilnou formou ukázat dítěti bohatost a krásu přírody.

Každé dítě se tak prožitím těchto chvil může sblížit s přírodou a naučit se všemi smysly vnímat její nepřehlednou rozmanitost a najít si k ní svůj vlastní jedinečný vztah. Proto je tedy důležité v dnešní době přistupovat při realizaci zahrady u mateřské školky s tímto vědomím. Snažit se zajistit bohatou nabídku smyslových podnětů, ať už ve formě vysazování záhonů květin, keřů a stromů pro rozvoj čichových, sluchových a optických smyslů, tak i prostoru pro volný pohyb a tím rozvoj fyzické síly a obratnosti. S využitím dosavadních vědeckých poznatků z různých oborů, je při realizaci zahrady dnes možné dokonalé využití prostoru, rozčlenění tohoto prostoru na plochy určené převážně k pohybovým aktivitám a plochy rozvíjející smysly a intelekt dětí.

Významným počinem v tomto směru je práce Ekologické agentury GAIA, která ve spolupráci s Mezinárodní společností pro ekologickou výchovu ze Spolkové republiky Německo zahájila na území České republiky evropský pilotní projekt Archa 21 – síť ekologických mateřských školek. Do tohoto projektu se v rámci České republiky zapojilo celkem sedmdesát šest mateřských školek. Společnost se zabývá ekologickou výchovou, zajišťováním projektů realizací ekologických zahrad a dalších ekologických

programů pro mateřské školky. Jedním z jejich významných počinů byla realizace projektu ekologické mateřské školky Karafiát v Klatovech. Tato mateřská školka prošla velkou proměnou. V socialistických normách vybudovaná zahrada se změnila v prostor estetický a ekologicky vhodný pro dětské hry. Architektonickou úpravou prošla i budova školy, ta byla pak velmi vkusně propojena s novou zahradou. Bylo zde postaveno solárně vytápěné komunikativní centrum, kde se scházejí rodiče, s učitelkami a dětmi.

Samotná zahrada je místem určeným nejen k pohybovému vyžití dětí, ale především místem, kde děti získávají základní poznatky a vědomosti o ekologii a ochraně přírody. Její součástí je upravený přírodní terén, který kopíruje krajinu, velké kameny a množství osázené zeleně. Ovocné, listnaté a jehličnaté stromy, okrasné i užitkové keře, květinové a bylinkové záhonky. Zahrada je vybavena dřevěnými herními prvky. Velkou prolézací sestavou, dvouproudovou skluzavkou, vahadlovou a pružinovou houpačkou, vláčkem, velkým atypickým pískovištěm ohraničeným palisádami a pergolou se stolky a lavičkami. Velký důraz je zde kladen na ekologickou výchovu dětí.

9.1 Lesní mateřské školky

Další možností ekologické výchovy dětí jsou lesní mateřské školky (obr. 18). Společným znakem lesních MŠ je prostředí, kde děti tráví veškerý čas, nebo jeho velkou většinu. V Německu a dalších zemích, kde se tato forma mateřských školek osvědčila, jsou děti v lese, na louce či u vody. Existují tak nejen lesní, ale i přírodní mateřské školky, které zdůrazňují obecný příklon k přírodě nezávisle na její podobě. Pro mnohé je obtížné představit si mateřskou školu bez budovy. Děti však nevyžadují nutnost přebývat v místnosti, pokud mají zajištěny základní podmínky pro pobyt venku. Děti mají touhu objevovat a relativně neměnné prostředí mezi čtyřmi stěnami tuto touhu nevyhnutelně brzdí. Příroda se každým dnem mění, což vytváří stále nové podněty

vyžadující prozkoumání a přizpůsobení se, což byly kdysi základní podmínky přežití, dnes výrazný prvek rozvoje osobnosti dítěte. Přesto nastanou situace, kdy je přístřešek vítaným pomocníkem. V míře využití přístřeší se jednotlivé lesní mateřské školky liší. Nejčastějším typem zázemí lesních mateřských školek jsou sruby, maringotky či velké stany.

Obr. č. 18 - Lesní mateřská školka

Zázemím pro Dětský klub Šárynka v Praze (obr. č. 19), inspirovaným koncepcí lesní mateřské školky, je mongolská jurta. Zde mají děti v kapsářích náhradní oblečení, jsou zde uloženy pomůcky a materiály (nářadí, knihy, lana). Uprostřed jurty je stůl u něhož děti denně obědvají, ale může sloužit i ke společné přípravě jídla, tvoření či setkávání s rodiči a veřejností. Součástí jurty je i malá kuchyňka, kde je připravován oběd. Zásadou však je trávit převážnou většinu času venku v okolní přírodě.

Obr. č. 19 - Dětský klub Šárynka

Nejblíže k institucionální mateřské škole jsou tzv. integrované lesní mateřské školky, které sídlí v klasické budově, jak ji známe, ale maximum programu se odehrává v přírodě. Nevýhodou této verze je podmínka přilehlého lesa, či vhodného přírodního prostoru, kam děti mohou každý den vyrazit. Lesní mateřské školky jsou tak závislé na dostupnosti lesa či jiného přirozeně přírodního prostředí.

Za lesní mateřskou školkou nelze považovat mateřskou školu s velkou zahradou. Zahrada představuje ohraničený a člověkem uměle udržovaný prostor, navíc bývá vybavena umělými herními prvky. Naproti tomu les, či jiné přirozeně přírodní prostředí probouzí fantazii a zvědavost dětí tím, že každý jeho prvek (padlý strom, louže, drobné kamínky atd.) se může stát předmětem hry. Individuální rozvoj dítěte souzní s absolutní originalitou každé části přírody. Vědomí, že prostor není ohraničen, zvyšuje potřebu soudržnosti se skupinou. Děti si přirozeně hlídají, aby se neztratily, což samozřejmě rovněž hlídají i přítomní pedagogové. Situace v lese je proto nesrovnatelná s klasickou zahradou mateřské školky.

Lesní mateřská škola nemůže být v současné době zařazena do rejstříku škol a pohybuje se tedy v legislativním vakuu neziskové činnosti. Proto zatím v České republice nenalezneme lesní mateřskou školu ale „dětský klub.“ V takovém případě nejsou státní orgány (např. krajské hygienické stanice) ze zákona povinné tyto subjekty dozorovat. Zároveň to však také znamená, že nyní nemohou být lesní MŠ finančně

dotovány státem, jako je tomu u mateřských škol registrovaných u MŠMT. Provoz lesní mateřské školy proto v současné době zcela hradí rodiče.

10. Proč u mateřské školky zahradu – důvody

Prostory pro volnou hru se dnes ve městech už téměř nevyskytují. Každé učení se však děje převážně na základě tělesného pohybu. Řečové centrum je uloženo v mozkové kůře. Mluvení se může tedy rozvinout, jen pokud jsou obě starší části mozku plně funkční. Konkrétně to znamená, že pokud je plně vyvinuta pohybová a smyslová koordinace, může se člověk naučit správně mluvit a používat všechny jazykové možnosti. Bez pohybu není možné naučit se mluvit, a proto není-li dítěti umožněno pohybovat se radostně a z vlastního popudu, je velmi omezena jeho šance na normální a zdravý vývoj. V prostředí, které je nevhodné pro hru a pohyb, se dítě nemůže zdravě vyvíjet. V průmyslových zemích musí dnes většina dětí vyrůstat v prostředí, které vytváří deficity. Pohybové deficity vedou jednak k vyšší úrazovosti dětí, ale také poruchy učení a chování, téměř denně jsou diagnostikovány nové a nové varianty od hyperaktivity až po dyslexii a dyskalkulii. V rozvojových zemích ještě mnohé děti vyrůstají v prostředí, které je, co se týká možnosti smyslového prožívání, prozkoumávání okolí a vlastní nerušené aktivity, nesrovnatelně bohatší než prostředí našich zemí.

Proto je velmi důležité v dnešní době nedostatku místa pro volnou hru, nabídnout našim dětem jako alternativu pro jejich všestranný rozvoj zahradu, která bude vybudována tak, aby se dítě mohlo co nejlépe rozvinout, protože jen dobře vytvořená zahrada ovlivňuje a rozvíjí osobnost dítěte.

„Každá osobnost je součástí určitého prostředí, které ji ve větší či menší míře ovlivňuje a na něž ona sama reaguje nějakým, individuálně specifickým způsobem. Jde tedy vždy o interakci jedince a prostředí.“ (M.Vágnerová, 2002)

„Člověk je svým okolím v trvalé interakci, která by měla být ve stavu určité rovnováhy. K. Balcar zdůrazňuje vztah člověka k jeho okolí, ale bez významu není ani způsob zpracování vnějších podmětů a charakter reakcí, které vyvolávají.“ (M. Vágnerová, 2002)

10.1 Předškolák při hře na zahradě

Předškolní věk – „Označujeme za něj období mezi třetím až šestým rokem života. Z významných vývojových proměn, k nimž v tomto období dochází a které charakterizují jak nově s otevírající možnosti – které je třeba využívat, tak i meze – které je třeba respektovat.“ (Z. Helus, 2003)

Člověk si hraje, nebo alespoň by si měl hrát, celý život a v předškolním věku to platí dvojnásob. **Předškolák** ve hře rozvíjí svou motoriku, svou představivost i své obrazové a symbolické myšlení, které je podmínkou pro nabytí kulturních technik jako je čtení, psaní, počítání a dokonce i práce s počítačem. Děti potřebují pro svou volnou hru vhodný prostor, který by se stal oním prostředím, v němž se lidská inteligence může začít rozvíjet. (obr. č. 20)

Předškolní věk je oproti věku batolícímu významným krokem vpřed, který otevírá nové možnosti pro výchovné působení hrou a zábavou. Vhodným využíváním těchto možností tedy aktivizace myšlenkových pochodů dítěte, zase napomáhá jeho dalšímu duševnímu vývoji. Tento pokrok ale nesmíme přecenit – vedlo by to k nepochopení specifických omezení tohoto věku a ve svých důsledcích ke škodlivému přetížení dítěte.

V tomto směru je potřeba také brát v úvahu, že myšlení předškoláka se zatím neopírá o pojmy, ale o tzv. pseudopojmy, která si tvoří podle znaků, které mu jevově imponují, jsou pro něj něčím nápadné, ale nejsou podstatné. Myšlení předškoláka se ještě důsledně neopírá o trvalost předmětu v prostoru a čase. Jeho myšlení je silně

egocentrické, tedy takové, jak určitá věc dítě zaujala, nebo tak jak si ji přeje mít. Jeho myšlení je ale také magické. O tom co se bude dít, rozhodují přání, zlé nebo dobré skutky jakýmsi tajuplným mechanismem přináší odměnu či potrestání. Tomuto odpovídá i záliba dětí v tomto věku v pohádkách.

V tomto věku dochází i k výraznému pokroku ve výtvarném projevu. „*Pro předškolní dítě je kresba hrou a zároveň tím nejpřirozenějším vyjadřovacím prostředkem.*“ (P. Říčan, 2004). Proto je dobré v zahradě vymezit prostor i pro tuto aktivitu. Třeba kousek asfaltového, nebo betonového chodníku.

Předškolák rozšiřuje repertoár svých her. Některé jsou projevem radosti z rostoucí obratnosti a síly. Jiné, například hra s pískem, je teď vyspělejší a výtvary jsou propracovanější. Nejzajímavější a patrně vývojově nejdůležitější jsou námětové hry, které se prolínají s honičkami (hra na vojáky, na policajty a zloděje) a mohou se odehrávat i na pískovišti (dobývání hradů).

Proměny v sociálním životě předškoláka. „*Dítě je v tomto věku samozřejmě zcela prostoupeno svou rodinou, nicméně nabývá výrazně významu jeho kamarádství se souvěkovci.*“ (Z. Helus, 2003)

Dítě se na zahradě při hře stává členem malé sociální skupiny, „*kteřá je vymezena přímým kontaktem a osobním významem všech svých členů, strukturovaností a přesným vymezením všech rolí.*“ (M. Vágnerová, 2002)

Tady na něj už začínají působit socializační činitelé. „*Společnost, její obecné sociokulturní vlivy působí na všechny členy dané společnosti. Jejich prostřednictvím si všichni její příslušníci osvojí obdobné normy, hodnoty a pravidla chování, která jsou obecně respektována a vyžadována. Následkem takového sdílení určitého řádu je možné i lepší vzájemné porozumění a anticipace (předvídaní) chování všech lidí, kteří do této společnosti patří. Takový řád usnadňuje soužití všech jejích členů.*“ (M. Vágnerová, 2002)

Hrou ve skupině se dítě učí osvojovat si základní společenské návyky zcela přirozenou a nenásilnou formou. Začíná jeho socializace.

„Socializace je proces utváření a vývoje člověka působením sociálních vlivů a jeho vlastních aktivit, kterými na tyto sociální vlivy odpovídá: vyrovnává se s nimi, podléhá jim, či je tvořivě zvládá.“ (M. Vágnerová, 2002)

„Socializace je procesem rozvoje takových vlastností a kompetencí, které umožňují postupnou integraci jedince do určité společnosti. Integrace je kvalitativně vyšším stupněm adaptace. Lze ji chápat jako takové začlenění jedince do společnosti. Kdy v ní dovede bez problémů žít, je jí přijat a sám se s ní identifikuje. Sociálně podmíněný je také rozvoj poznávacích procesů. Sociální faktory se mimo jiné projeví i ovlivněním způsobu poznávání a jeho zaměřeností. Dítě se učí určitým způsobem orientovat ve svých poznatcích, interpretovat je a hodnotit. Postupně se opět pod vlivem společnosti, rozvíjí i specifický způsob složitějšího poznávání ve formě myšlenkových operací. Tyto kompetence slouží k osvojení určitých kognitivních schémat, která jsou pro danou společnost typická. Podobným způsobem zpracovávají poznatky i ostatní členové téže společnosti. Je zřejmé, že je nutné počítat se sociokulturní determinací myšlení.“ (M. Vágnerová, 2002)

Ale přesto, stále ještě nejvýznamnější sociální skupinou, primárním socializačním činitelem pro předškoláka, zůstává rodina.

Obr. č. 20 – Předškoláci při hře na zahradě

Tak jako o přírodních zdrojích vzduchu, vodě a půdě začínáme o zdroji volné hry přemýšlet teprve až teď, když ho ubývá a my už ho nemůžeme neomezeně spotřebovat. Následky tohoto nedostatku vidíme až opožděně ve vývojových deficitech dětí a mladistvých. Projevují se jako poruchy chování a učení, agrese, nemoc, nebo návyk. Zásadní změny nedosáhneme pomocí podpůrných opatření, protidrogových kampaní nebo pohybových dnů, nýbrž tím, že dětem poskytneme vhodné prostředí, ve kterém je nerušená hra zase možná.

11. Jak uzpůsobit zahradu

Zahrada je stejně široký pojem jako kultura, s níž je úzce spjata, a tak může být obrazem společnosti. Vedle kulturních rozdílů se však zahrady liší zejména svým využitím.

V padesátých letech nacházelo i městské dítě před domem všechno co potřebovalo ke hraní, písek, vodu, klacíky a kameny. Ulice byla ještě místem, kde si mohli bezpečně hrát a kamarády nebylo třeba hledat daleko. Všední realita ještě dětem nabízela herní prostor na každém kroku, tehdy ještě nikdo nepotřeboval hřiště. S přibýváním aut a dopravy se situace zásadně změnila. Industriální společnost vedla k tomu, že se celosvětově stále více lidí začalo stěhovat do velkoměst, kde se děti stávají rušivým prvkem pro bezproblémovou dopravu.

V sedmdesátých letech už i proto začaly vznikat hřiště. V té době to byly ještě pouhé zatravněné plochy vybavené holými kovovými prolézačkami bez fantazie (obr. č. 21). O volné hře jako o přirozeném zdroji lidské inteligence se v té době ještě moc nepřemýšlelo, protože ještě byla volně k dispozici v neomezené míře. Děti si hrály všude a neustále, pokud k tomu bylo okolní prostředí jen trochu vhodné.

Tyto prostory, ale v průběhu let pohltila racionalita průmyslové doby. A proto je dnes tak nezbytně důležité přemýšlet o tom, jak má být uzpůsobeno okolí, které bude

opět poskytovat prostor pro přirozenou dětskou potřebu her. Rozhodující je v tomto směru hlavně fantazie, odvaha a tvořivost.

Obr. č. 21 - Příklad zahrady u MŠ na sídlišti ve stylu sedmdesátých let

11.1 Zahrada přírodního stylu

Při stavbě herního prostoru v přírodním stylu stojí půda jako modelační materiál na prvním místě. Kopečky a prohlubně s mírnými a příkrými svahy, celkově nebo částečně osázené a doplněné velkými balvany, dřevěnými kládami, nebo obřími kořeny formují krajinu. Ta pak motivuje děti k pohybu a poskytuje jim podněty k nepřeborné řadě experimentů.

Děti při tom rozvíjejí svůj smysl pro rovnováhu, který je úzce spojen se smysly zraku a sluchu a který definuje vztah člověka ke gravitaci země a fyzickému okolí. Zároveň se vytváří kinestetický smysl (smyslové uvědomění dějů uvnitř těla člověka),

který pracuje hluboko pod prahem vědomí. Tento smysl nám umožňuje například jít ve tmě a vykonávat rozličné každodenní úkony, jako je česání vlasů, nebo řízení auta, aniž bychom o tom museli přemýšlet.

Písek je klasický herní prvek a samozřejmě patří do zahrady v přírodním stylu (obr. č. 22). Dražší praný písek bývá s oblibou obsahem konvenčních pískovišť, protože se málo lepí a tak zanechává jen málo stop na oblečení. To však má velkou nevýhodu pro děti, které s ním pracují, hůře se s ním modeluje, protože špatně drží tvar. Obligátní bábovičky jsou pak neforemné, rozpraskané a drolí se. Na zahradách v přírodním stylu proto používáme výhradně žlutý písek s přírodní směsí jílu, který se dobře formuje.

Obr. č. 22 - Zahrada v přírodním stylu část s pískovištěm MŠ Litvínovská

Na zahradě v přírodním stylu lze v pískové zóně vytvářet pomocí kamínků a oblázků vytvářet umělé krajiny potoků a řek. Tím se herní a tvůrčí možnosti dětí mnohonásobují. Výrobci herních prvků nabízejí různé systémy přírodních žlabů a vodních drah. Pak už je pouze nutné zabezpečit trvalý přísun vody, například formou různých nádrží doplněných oběhovým čerpadlem, nebo studnou. Od věci není ani zbudování mělkého jezírka.

Herní prvky z tlakově impregnovaného dřeva nepoužíváme, protože musí být po dosloužení odstraněny jako zvláštní odpad. Beton se oproti tomu skládá ze směsi čistých přírodních látek a do zvláštního odpadu nepatří.

Dalším centrálním prvkem pro členění herního prostoru zahrady v přírodním stylu jsou rostliny. Nabízejí dětem, proměnlivě s ročním obdobím, celou řadu příležitostí pro sbírání zkušeností a prožitků. Zvláště keře, ve kterých se děti mohou schovávat a ve kterých zcela zmizí před zraky ostatních, mají vysokou herní hodnotu, protože dětským smyslům poskytují rozličné podněty. Cílenou výsadbou může být prostor cíleně rozčleněn na několikero různých sektorů. Vhodný je zejména černý bez a lískové keře, které rychle rostou a ze kterých se dají vytvářet různá bludiště a houštiny. Při výsadbě je vhodné použít víceleté rostliny, protože v prostoru, kde si hrají děti, mají větší šanci přežít.

Stavby na zahradě jako jsou různá loubí (Jednoduchá konstrukce nejčastěji tvořící bránu nebo průchod nebo rámuující posezení, vhodná pro popínavé rostliny) a pergoly (otevřená dřevěná konstrukce s částečně plnými nebo propletenými boky, její střešku tvoří příčná prkna nebo dřevěný rošt vhodný k porůstání rostlinami.) umožňují rozčlenění pozemku a za horkých letních dní zde děti i dospělí najdou stín a klid pro vyprávění nejrůznějších pohádek a příběhů.

Zahradní výsadby rostlin umožňují dětem seznámit se s růstem rostlin a pozorovat hmyz a drobné živočichy. Vhodné jsou vyvýšené záhony a bylinkové spirály. Ty je nejlépe umístit tak, aby byly od prostoru pro tvůrčí a pohybové hry zřetelně odděleny. Vypěstované rostliny, ať už jde o léčivé byliny, koření, zeleninu, lze využít následně v kuchyni, což pro děti vede k umocnění významu pěstování rostlin. Práce s rostlinami umožňuje dětem získat rozmanité zkušenosti. Zjistí, že jahody mají sladkou chuť, kopřivy pálí, trny bodají a větvičky mohou píchat. Nejedlé rostliny, jako například keř pámelníku, nebo břechťan, mohou na zahradě růst, protože umožňují dětem seznámit se s rozdílnými možnostmi využití rostlin. Takzvaný „Benjesův plot“ (nazývaný podle svého původce Heina Benjese), je malým biotopem pro ježky a různý hmyz, který

poskytuje příznivé podmínky k jejich pozorování. Zakládá se na okraji pozemku navrstvením houští z ořezaných větví, které necháme zarůst vysokou trávou.

Tvorba herního prostoru v přírodním stylu neznamena, že ze zásady odmítáme prolézačky nebo prefabrikované herní prvky. Pokud se harmonicky zapojí do přírodního konceptu, mohou nabídku pro pohybové hry smysluplně doplnit. Dříve se sociální učení ve styku se stejně starými dětmi nebo ve smíšené skupině konalo zcela samozřejmě v prostředí velké rodiny. Ta je ovšem dnes spíše vzácností a z toho důvodu je dobré, aby místem, které přispívá k učení sociálních dovedností, byla zahrada. Proto je při výběru herních prvků dobré na toto myslet a zaměřit se na široké skluzavky pro více dětí, kde k sobě musí být ohleduplnější a umět se domluvit, houpačku se dvěma sedátky nebo velkou venkovní trampolínu.

11.2. Konvenční zahrada

Konvenční, tedy obvyklý, běžný, tradiční, typ zahrady je u mateřských školek v České republice nejvíce zastoupen. Je to typ zahrad navazující na sedmdesátá a osmdesátá léta, kdy prostor nebývá rozčleněn na jednotlivé herní, odpočinkové a smyslové sektory. Je spíše uzpůsoben pro přehlednost pedagogického dozoru, než pro herní vyžití dětí. Povětšinou jde o rozlehlou plochu vedle budovy mateřské školky doplněnou pískovištěm a dalšími, dnes tak moderními herními prvky, jako dřevěné hrady se skluzavkami, žebříky a houpačkami. (obr. č. 23) Tyto multifunkční, na pohled velmi zajímavé prvky, obchodně označované jako samostatná dětská hřiště (obr. č. 24), mají určitě svou herní hodnotu, nicméně se jedná o jednoúčelové systémy, kde dítě vykonává jen určitou sadu pohybů a nemá potřebu zde moc rozvíjet svou fantazii. S ohledem k cenám těchto sestav, kdy musejí mít patřičné certifikáty a to jejich cenu neúměrně navyšuje, je jejich vypovídající hodnota pro celkový rozvoj předškoláka velmi nízká. Nicméně multifunkční dětská hřiště na zahradu patří, zejména s ohledem

na potřebu pohybu dětí, ale musí být pouze jednou z částí tvořící celek zahrady u mateřské školky.

obr. č. 23 – MŠ Ostrava Vareská, zástupce novodobé konvenční zahrady

Pokud by se jednalo pouze o doplnění zahrady, jako tomu bývá u zahrad přírodního stylu, bylo by to naprosto v pořádku. Ovšem u konvenčních zahrad jsou tato dětská hřiště postavena jako nejdůležitější a jediný herní prvek. Naopak, zde naprosto chybí stromy, keře a další rostliny, jejichž důležitost pro rozvoj dítěte zde již byla popsána. Rovněž se zde neseťkáme s přírodními objekty, která by byly, zejména pro městské děti velkým přínosem. Je zde ale možno nalézt artefakty, které by se mohly označit jako umělecké, součástí tohoto typu zahrad mnohdy bývají různé umělecky ztvárněné postavy z pohádek a různé totemy.

Obr. č. 24 - Herní sestava

12. Průzkum a hodnocení

Při zpracovávání této Bakalářské práce, jsem se věnoval nejen studiu patřičné literatury, ale měl jsem možnost navštívit několik mateřských školek v okolí mého bydliště. Jednalo se o mateřskou školku v Holohlavech, ve Smiřicích a v Černilově. V Hradci Králové jsem navštívil mateřskou školku Štefánikova a mateřskou školku M. Horákové 1143 U lachtana. Výhodou bylo, že jsem v rámci terénního průzkumu, mohl shlédnout jak zahrady městských školek, tak i zahrady mateřských školek na vesnicích, či menších městech. Je zajímavé, že zahrady mateřských školek ve městech, které dle mého názoru měly být zejména budovány ve stylu přírodních zahrad, aby vykompenzovaly městským dětem nedostatek možností setkávat se s přírodou, jsou naopak budovány čistě konvenčně. Zde zvítězil názor architekta, který kdysi

zkonstruoval budovu mateřské školky a přičlenil k ní zahradu jako architektonický doplněk zapadající do urbanismu (architektonická disciplína, jejímž cílem není navrhovat jednotlivé domy, ale projektovat sídelní útvary (města, vesnice) jako funkční a vyvážené celky) okolí, bez ohledu na potřeby samotných dětí, které si budou na této zahradě hrát. Mateřské školky postavené v sedmdesátých a osmdesátých letech na největším sídlišti v Hradci Králové se od doby svého vzniku prakticky nezměnily. Jejich zahrady jsou stále stejné. K jediné obměně došlo pouze v tom ohledu, že zastaralé kovové prolézačky byly vyměněny za modernější dřevěná multifunkční hřiště a okolo kovového plotu byl vysazen nízký živý plot.

Naopak zahrady u mateřských školek na vesnicích a menších městech jsou řešeny ve stylu přírodních zahrad. Zde je nabízeno dětem daleko více podnětné prostředí, přestože ony samy žijí na vesnici, tedy daleko blíže k přírodě, než děti ve městech a toto prostředí není pro ně až natolik důležité. Dle názoru samotných učitelek z těchto školek je to dáno zřejmě tím, jak kdo ve kterém prostředí žije. Na vesnicích má skoro každá učitelka zahradu a je s přírodou daleko více sžita, tedy se snaží pro děti navštěvující jejich mateřskou školku poskytnout prostředí, které je jim blízké. Samozřejmě, že i valná většina dětí navštěvujících školku, je ve svém domácím prostředí obklopena přírodou, rodiče vlastní minimálně zahradu, tak jim toto prostředí přijde naprosto přirozené a lépe se v něm cítí. Dalším argumentem učitelek je i menší finanční náročnost zahrad v přírodním stylu.

Multifunkční herní hřiště musí splňovat přísnou normu dle ČSN EN 1176 a odpovídající evropské normy a to jejich cenu značně navyšuje. Vesnické školky s menším rozpočtem a počtem sponzorů, proto řeší situaci povětšinou svépomocnou výsadbou rostlin a nákupem levnějších herních zařízení, jako je samostatná skluzavka, nebo samostatná houpačka. Další normou, kterou se musí řídit je zákon č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví a Vyhláška číslo 135/2004 Sb. o hygienických požadavcích na koupaliště, sauny a hygienické limity písku v pískovištích venkovních hracích ploch.

prostoru, mimo centrum volného pohybu a jsou rozděleny podle zaměření na rozvoj určitého smyslu dítěte. Tedy v části věnované sluchu, najdeme ptačí budky a pítka, v části věnované čichu jsou vysazeny šeršky a aromatické byliny, v zrakové části jsou vysazeny pestré keře a různobarevné květiny, v části věnované hmatu najdeme chodník, kde si děti mohou vyzkoušet chůzi po různých typech povrchu, je zde mnoho různých materiálů živé a neživé přírody a nakonec část věnovaná chuti, kde si děti mohou utrhnout a ochutnat, jahodu, malinu nebo jablko.

Kromě vysazování nových stromů a keřů a doplněním přírodními artefakty ve stylu přírodní zahrady, zde byla zakomponována i moderní dřevěná herní sestava, která podstatně zvýšila herní komfort v zahradě. Zahrada je uspořádána tak, aby poskytla co nejvíce prostoru pro volný pohyb.

Tato zahrada nejvíce ze všech navštívených, odpovídá výše uvedeným poznatkům v oblasti rozvoje osobnosti předškolního dítěte. A tedy splňuje soudobé požadavky na konstrukci prostoru zahrady u mateřské školky. Prostředí zahrady je velmi podnětné v pohledu rozvoje smyslů a pohybových aktivit. Ovšem co lze této zahradě vytknout, je absence estetického ztvárnění jednotlivých částí zahrady, tyto části jsou tvořeny čistě účelově pro daný okruh aktivit. V zahradě rovněž chybí jakýkoliv umělecký artefakt. Chybí zde důraz na rozvoj estetického citění předškolních dětí, což je velká škoda, ale doufám, že i tento nedostatek bude v budoucnu odstraněn.

13. Závěr

Tato Bakalářská práce je věnována tématu vlivu zahrad u mateřských škol a zahradních přírodních i uměleckých artefaktů na psychiku a vývoj dítěte předškolního věku. Pojednává o fenoménu zvaném zahrada, popisuje pozitivní vlivy při působení „přírodního principu“ na malého člověka, ale také filosofická východiska pro „konstruování“ a vznik takové zahrady.

Cílem Bakalářské práce je představit zahradu jako pojem a důležitou součást našeho života. Představit zahradu jako prvek, který vytváří hodnoty působící na myšlení, duševní stav a etiku lidské osobnosti a na její emotivní prožitky. V historickém přehledu od starověku až po současnost je rozveden důvod za jakým účelem si člověk začal budovat zahrady. Záměrně je práce obohacena o historický přehled, aby bylo pochopeno, že zahrada je naší nedílnou součástí od nepaměti. Na základě poznatků z minulosti jsou zahrady konstruovány dnes tak, aby lépe vyhovovaly, našim výchovným záměrům. V didaktické části je pojednáno o různých typech zahrad u nás i v zahraničí, o nových trendech, jako jsou lesní mateřské školky, ale i o organizacích, jejichž hlavní úlohou je přenášení vědeckých poznatků do praxe. Jsou zde podrobněji rozebrány dva typy nejčastěji vyskytujících se zahrad a jejich vliv na psychiku předškolních dětí, a jejich přínos pro všestranný rozvoj smyslů a tělesnou konstrukci stavby těla předškolních dětí. S ohledem na to, že problematika vlivu zahrad u mateřských škol je velmi obsáhlá, snažil jsem se v práci uvést jen to nejpodstatnější z tohoto tématu.

V kapitole Závěr se zaměřuji na rekapitulaci těch nejdůležitějších poznatků a skutečností, které jsou nejvýznamnější pro tuto práci.

V úvodu práce je popsán vznik pojmu zahrada, dozvídáme se, že prvopočátkem zahradního umění byla snaha soustředit rostliny okolo sebe, jako symbol krásy, bohatství a úcty. První zmínky o vzniku zahrady, jsou datovány přibližně čtyři tisíce let před naším letopočtem, kdy se v úrodných nížinách Nilu začala rozvíjet vyspělá

civilizace. Tehdy byla zahradnická kultura ještě úzce spjata s obživou. Dalo by se říci, že zahrada provází člověka prakticky od nepaměti. Z pohledu krajinářské architektury můžeme vznik pojmu zahrada posunout ještě hlouběji do minulosti, kdy člověk vytvořil první cestu mezi pramenem, jeskyní a posvátným místem, čímž začal utvářet okolí ke své potřebě. Jeskyně se stala obydlím, které bylo potřebné ohradit a vznikají tak nové krajiny, krajina bydlení, krajina obživy a krajina ideí.

Zahrady rozdělujeme na dva typy. Prvním typem je pravidelná, formální zahrada. Základem zde jsou přímočaré linie s geometrickými tvary. Druhým typem je nepravidelná, neformální zahrada. Je opakem pravidelných, formálních zahrad, napodobuje volnou přírodu, důležitými faktory jsou poměr světla a stínu a gradace porostu. S těmito dvěma typy zahrad se v různých obměnách setkáváme prakticky od starověku až do současnosti.

V historickém přehledu vývoje stylů zahrad jsou popisovány jednotlivé významné etapy rozvoje zahradní architektury. Od starověku, přes středověk až do současnosti je zde vysvětlen důvod a účel existence zahrady, její využití člověkem nejen pro obživu, ale také pro estetizaci okolí a duševní potěchu, ale i k přehlídce okázalosti a pýchy svých majitelů. Je zde rovněž zdůrazněna provázanost architektonických stylů jednotlivých světových kultur a jejich vzájemné ovlivňování. Zmíněno je i duchovní dědictví zahrad světových kultur, předávané po generace.

Za velmi významné období středověku lze považovat Romantismus. Romantický obdiv k přírodě, má velkou zásluhu na tom, že dnes obdivujeme krásu velehor, skal nebo pralesů, ale i na tom, že dnes přírodu chráníme, aby zůstala zachována i pro další generace. Pokud by nás naše evropská kultura nenaučila, že jde vlastně o esteticky cenná místa, nejspíš by byla pro nás dnes nezajímavá. Romantismus je tak kolébkou našeho okouzlení přírodou.

Současná zahrada již nemá jednotný architektonický styl. Uplatňuje se zde nejvíce přejímání různých architektonických stylů z minulosti a jejich modernizace za využití nových poznatků a materiálů.

Kapitola estetika a funkce moderní zahrady je věnována přírodní, krajinné a zahradní estetice jako filosofické disciplíně, zabývající se krásnem, jejím působením na člověka, lidské vnímání pocitů a dojmů z uměleckých i přírodních výtvorů. Současná moderní zahrada je estetika povýšená o nový rozměr, kdy je naší snahou mnohem více než v minulosti, přírodní principy chápat a využívat je. Je naší potřebou zahrady pro malé děti více esteticky modelovat, aby bylo dosaženo kvalitnějšího rozvoje dětské osobnosti. Nejen literatura, malba, divadlo, fotografie jsou uměleckými díly, ale i esteticky čisté a vytříbené architektonické ztvárnění zahrady můžeme považovat za umění, které dokáže značně ovlivnit malou dětskou duši.

Tak jak estetika působí na utváření osobnosti dítěte, působí samotná příroda v zahradě na jeho smysly a psychiku. Je ovlivňováno barvami a vůněmi rostlin, jejich tvary a chutí, pokud se jedná o ovoce, nebo zeleninu. Voda v zahradě působí na děti velmi pozitivně, nejen že může sloužit ke hře, ale voda pohlcuje i tzv. volné radikály a pročišťuje vzduch. Proto je vhodné při budování zahrady u mateřské školky na toto myslet.

V práci je rovněž pojednání o starobylém Čínském učení Feng-šuej o životě v harmonii s okolním prostředím. Život v harmonii pak znamená zdraví, spokojenost, pracovní úspěch, osobní štěstí a duchovní růst a všestranný rozvoj osobnosti člověka. Proto i zde můžeme hledat východisko při konstruování zahrady.

Didaktická část celkově pojednává o zahradě jako formě transformování skutečného přírodního světa do nové formy a analyzuje současné možnosti realizace zahrad u mateřských školek.

Zahrada mateřské školky má sloužit nejen k aktivním hrám, rozvíjejícím tělesnou schránku dítěte, ale současně má být i nástrojem k přiblížení přírody dětem a k prvotnímu formování jejich vztahu ke všemu živému. Neméně důležitou funkcí zahrady je i rozvoj veškerých smyslů předškolního dítěte. Zahrada u Mateřské školky musí obsahovat co nejvíce podnětných prvků pro rozvoj smyslů dítěte a v tomto ohledu jde zejména o prvky přírodního charakteru doplněné jen okrajově moderními herními

zařízeními, které slouží zejména k rozvoji pohybu. Ale i tato herní zařízení by měla být v co největší míře zastoupena přírodními materiály.

Součástí Bakalářské práce byl také terénní průzkum, kdy jsem se snažil porovnat několik zahrad u městských i vesnických Mateřských školek. Na základě literatury, pohovorů s učitelkami a samotným terénním průzkumem, bylo potvrzeno, že nejlepší a nejpřínosnější pro všestranný rozvoj předškolních dětí jsou zahrady konstruované v přírodním stylu.

Zdroje použité literatury.

1. GERSTUNG, Wilhelm; MEHLHASE, Jens. *Feng-šuej zahrady a rostlin : Principy pro tvorbu krajiny a zahrad*. Olomouc : Fontána, 2009. 384 s. ISBN 978-80-7336-530-1.
2. GRUNDLER, Elisabeth C.; SCHAFER, Norbert. *Dětská hřiště a zahrady v přírodním stylu*. Vyd 1. MŽP Praha 10 : Dukase s.r.o Hradec Králové, 2010. 83 s. ISBN 978-80-7212-523-4.
3. HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času : současné trendy*. Vad.1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 239 s. ISBN 978-80-7367-473-1.
4. HELUS, Zdeněk. *Osobnost a její vývoj*. Praha : UK Praha, 2003. 77 s. ISBN 80-7290-125-7.
5. MACHOVÁ, Jitka. *Biologie člověka pro učitele*. UK Praha : Nakladatelství Karolinum, 2005. 269 s. ISBN 80-7184-867-0.
6. MERTIN, Václav; GILLERNOVÁ, Ilona. *Psychologie pro učitelky mateřské školky*. Vyd.2. Praha : Portál s.r.o, 2003. 247 s. ISBN 978-80-7367-627-8.
7. OTRUBA, Ivar. *Zahradní architektonická tvorba*. 2. vyd. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Zahradnická fakulta v Lednici, 2002. 286 s. ISBN 80-7157-461-9.
8. OTRUBA, Ivar. *Krásy anglických zahrad*. Brno: ERA, 2005. 159 s. ISBN 80-7366-030-X.
9. OTRUBA, Ivar. *Krásy italských zahrad*. 1. vyd. Brno : ERA, 2003. 147 s. ISBN 80-8651-766-7.
10. PLUMPTRE, G.: *Evropské královské zahrady*. Londýn:Slovart 2006. 208s. ISBN 80-7209-788-1
11. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Vyd. 2. Praha : Portál s.r.o, 2004. 390 s. ISBN 80-7367-124-7.
12. SEDLÁK, Jiří . *Potůčky, kaskády a vodotrysky v zahradě*. U Průhonu 22, Praha 7 : Grada Publishing, a.s., 2005. 102 s. ISBN 80-247-0528-1.
13. SCHOBEROVÁ, Ulrike. *Hrady a zámky Evropy*. Praha Rebo Production s.r.o Dobřejovice 2004.416s. ISBN 80-7234-365-3

14. SOURIAU, Etienne. *Encyklopedie estetiky*. Praha : Victoria publishing a.s., 1994. 939 s. ISBN 80-85605-8-X.

15. ŠIRCOVÁ, Ivana. *S dětmi v přírodě : Zážitková výchova po celý rok*. Praha : Portál s.r.o, 2007. 159 s. ISBN 978-80-7367-201-0.

16. VÁGNEROVÁ, Marie. *Úvod do psychologie*. UK Praha : Karolinum Praha 1, 2002. 210 s. ISBN 80-246-0015-3.

Zdroje inspirující literatury.

1. DURDÍK, Tomáš. *Encyklopedie Českých hradů*. Praha : Libri, 1996. 365 s. ISBN 80-85983-03-6.
2. DVOŘÁČEK, Jiří. *Kompendium pedagogiky*. Praha : UK Praha, 2009. 176 s. ISBN 978-80-7290-405-1.
3. KOUKOLÍK, František; DRTILOVÁ, Jana . *Vzpouřa deprivantů : nestvůry, nástroje, obrana*. Praha 5 : Galén, 2006. 321 s. ISBN 80-7262-410-5.
4. LIBROVÁ, Hana; *Sociální potřeba a hodnota krajiny*. 1. vyd. Brno : Univerzita J. E. Purkyně, 1987. 134 s.
5. PLAČEK, Miroslav. *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hráků a tvrzí*. Brno : Libri, 2001. 767 s. ISBN 80-7277-046-2.
6. PREKOPOVÁ, Jiřina; CHRISTEL, Schweizová. *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*. Praha : Portál s.r.o, 1996. 151 s. ISBN 80-7178-854-6.
7. ŠAMŠULA, Pavel; HIRSCHOVÁ, Jarmila. *Průvodce výtvarným uměním IV*. 3.vyd. Praha : Albra s.r.o, 2006. 124 s. ISBN 80-7361-005-1.

Elektronické zdroje:

<http://ekolist.cz/cz/publicistika/eseje/>

<http://www.suche-zahrady.cz/>

<http://scienceworld.cz/clovek/nejstarsi-zahrada-ze-staroveke-levanty-6096>

<http://ponkrac.net/astrologicke-zahrady-a-posvatne-haje-napric-dejinami>

<http://stavitele-katedral.cz/renesancni-a-barokni-zamky-ve-francii-s-phdr-peterem-kovacem-versailles-kralovske-zamky-na-rece-loire-fontenebleau-a-vaux-le-vicecomte>

http://www.psychosom.cz/?page_id=318

<http://www.ceskykutil.cz/zahrada/pergoly-a-chatky/posezeni-v-zahrade-pergoly-altanky-loubi>

<http://www.wikipedia.org>

www.archiweb.cz

<http://www.tomovyparky.cz/cs/>

<http://www.zkola.cz/zkedu/>

<http://www.zahrady-rostliny.cz/historie.html>

<http://gaia.ecn.cz/>

<http://www.feng-suej.com/p/1/index.php>

<http://abecedazahrady.dama.cz/default.aspx?article=880>

http://www.kostym.cz/Cesky/5_Eseje/zahrada.pdf

<http://botany.cz/cs/>

<http://www.peri-psyche.estranky.cz/clanky/psychologie-obecna/>

<http://www.ekozahrady.com/>

<http://scienceworld.cz/clovek/psychologie>

<http://www.sever.ekologickavychova.cz/>

<http://www.marigreen.cz/oknodozahrady/clanky.php?vypis=1>

<http://www.ucitelskenoviny.cz/>

<http://www.lesnims.cz/>

Elektronické zdroje obrazové přílohy.

- obr.č.1 <http://www.zahrady-rostliny.cz/historie.html>
- obr.č.2 <http://ponkrac.net/astrologicke-zahrady-a-posvatne-haje-napric-dejinami>
- obr.č.3 http://www.nostalghia.cz/webs/andrej/galerie/um_dila.php
- obr.č.4 <http://ponkrac.net/astrologicke-zahrady-a-posvatne-haje-napric-dejinami>
- obr.č.5 http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Fishbourne_model.JPG
- obr.č.6 <http://www.novinky.cz/cestovani/143615-tri-klenoty-andaluskeho-vnitrozemi.html>
- obr.č.7 <http://www.zahrady-rostliny.cz/historie.html>
- obr.č.8 <http://www.321escape.cz/index.htm/detail/pariz-a-zamky-na-loire-2/5452?page=13>
- obr.č.9 <http://stavitele-katedral.cz/renesancni-a-barokni-zamky-ve-francii-s-phdr-peterem-kovacem-versailles-kralovske-zamky-na-rece-loire-fontenebleau-a-vaux-le-vicecomte>
- obr.č.10 <http://www.badtastebears.com/microsites/warwick>
- obr.č.11 <http://www.poznavat.cz/tipy-na-vylet/lednice-cerveno-zlute-sindelovany-list>
- obr.č.12 http://www.artchiv.info/galerie/_large.php?workID=10980
- obr.č.13 <http://fotogaleriezahrady.info/japonske-zahrady.php>
- obr.č.14 <http://www.bonsai-dnes.cz/show-article.php?cl=1193699240>
- obr.č.15 <http://www.trasa.ctrnactka.net/2009/m0905.htm>
- obr.č.16 <http://browse.deviantart.com/?q=feelings%20flowers&order=9&offset=48#/d21r4r8>
- obr.č.17 <http://www.magazinzahrada.cz/feng-suej-ve-vasi-zahrade-357/#>
- obr.č.18 <http://www.ct24.cz/domaci/94200-lesni-materske-skolky-jsou-popularni-v-nemecku-v-zari-se-otevre-prvni-i-u-nas/>

obr.č.19 http://ifculka.blogspot.com/2010_01_01_archive.html

obr.č.20 <http://www.ms-sikulka.cz/>

obr.č.21 foto archiv autora, Mš Engelsova.

obr.č. 22 <http://mslitvinovska.cz/fotogalerie/ostatni/interier-a-exterior.htm>

obr.č.23 <http://foto.mapy.cz/9325-Materska-skola-Ostrava-Varenska-2a-prispevkova-organizace>

obr.č.24 <http://www.tomovyparky.cz/herni-sestavy>

obr.č.25 Zahradně – Architektonická studie zahrady Mš Černilov Ing. Simona Šafránková

